

Univerzita Karlova v Praze

Fakulta humanitních studií

**METONYMICKÝ RÁZ PRÓZY A JEHO OZVUKY VE
FILMOVÉM ZPRACOVÁNÍ**

(Spalovač mrtvol)

bakalářská práce

Lucie Kalivodová

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Jakub Češka, Ph.D.

Praha 2006

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a souhlasím s jejím eventuálním zveřejněním v tištěné nebo elektronické podobě.

V Praze dne 10. 5. 2006

Lucie Kalivodová

Poděkování:

Mé poděkování patří Mgr. Jakobovi Češkovi, Ph.D. za čas a odbornou pomoc, která přispěla ke vzniku této práce.

POUŽITÉ ZKRATKY

KK – Karel Kopfrkingl

SM – Spalovač mrtvol

OBSAH

POUŽITÉ ZKRATKY	4
ÚVOD	6
SROVNÁNÍ NOVELY A FILMU – Z ANALYTICKÝCH STUDIÍ	7
SROVNÁNÍ NOVELY A FILMU – Z ROZHOVORŮ A RECENZÍ	13
AFÁZIE PODLE JAKOBSONA	16
O SADISMU A MASOCHISMU	20
MOTIVY VE SPALOVAČI MRTVOL	24
PŘEVEDENÍ NOVELY NA PLÁTNO	25
ROZBOR NOVELY	28
ZÁVĚR	51
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	56
FILMOGRAFIE	58
PŘÍLOHA	I-XXIX

ÚVOD

Pro svou bakalářskou práci s názvem „Metonymický ráz prózy a jeho ozvuky ve filmovém zpracování“ jsem si vybrala novelu *Spalovač mrtvol* (dále jen SM) od Ladislava Fukse, která byla vydána v roce 1967. O rok později byl do kin uveden stejnojmenný film režiséra Juraje Herze.

Traduje se, že film nebývá tak kvalitní jako literární předloha. Zajímalo mne, zda je tomu tak i v tomto případě. Dalším hlediskem, které jsem chtěla ve své práci pojednat, byl způsob převedení novely na plátno a užití metonymie ve filmu. Prvním nezbytným krokem byla analýza novely. Cílem této analýzy bylo vysledovat určitý komplex prvků, které se v ní vyskytují, a ten následně reflektovat ve filmu. Rozbor novely se může zdát jako nadbytečný, chtěla bych ale zdůraznit, že je pro tuto práci nezbytný, protože jedině v rozboru novely vyplovají na povrch ony prvky, které jsem se rozhodla sledovat. A pro mne je důležité, aby tyto prvky, které se objevují v každé kapitole SM, byly zřetelné.

V úvodních kapitolách této práce jsem využila již existujících analytických studií, rozhovorů a recenzí. Rozbor novely jsem opřela o výklad Vladimíra Tichého, který na novele SM sleduje motivickou strukturu. Následná konfrontační analýza novely a filmu se řídí texty Marie Mravcové.

Pro tuto prózu jsem si vytvořila pracovní hypotézu, jejíž náplní bude začlenit do kontextu novely kontext afázie¹ podle Jakobsona,

¹ Afázie je jazyková porucha v oblasti podobnosti nebo v oblasti soumeznosti. Jakobson R., *Dva aspekty jazyka a dva typy afatických poruch*, in: *Poetická funkce*, Praha, H&H, 1995.

neboť se domnívám, že tuto jazykovou poruchu lze sledovat u hlavního hrdiny Fuksovy novely Karla Kopřkingla (dále jen KK). Postava KK s tímto záměrem psána nebyla, je však zajímavé tuto hypotézu na KK aplikovat. Dále budu sledovat metonymický ráz prózy a masochistické prvky² v textu. Pokusím se testovat hypotézu, že masochismus je metonymický, k čemuž využiji statě Deleuzovy³. Následně budu komplex těchto prvků sledovat i ve filmu a pokusím se zformulovat, jakým způsobem s nimi film pracuje a zda posouvá jejich význam.

SROVNÁNÍ NOVELY A FILMU – Z ANALYTICKÝCH STUDIÍ

Srovnání novely a filmu zde uvádím proto, že je zajímavé sledovat, co se psalo o SM v době, kdy toto dílo vyšlo, a co se psalo poté, co bylo zfilmováno. Různé interpretace mi pak pomohou vyprofilovat vůči nim vlastní stanovisko. Nejprve shrnu, co bylo o SM (próze i filmu) napsáno v literárních a analytických studiích, v další kapitole nastíním, co si o literárním textu a filmovém zpracování myslel autor novely a scénáře Ladislav Fuks a spoluautor scénáře a režisér filmu Juraj Herz. To by mělo přinést dostatečně pevnou a širokou základnu pro zakomponování dalších prvků do této práce.

„Celková tendence prózy je k umělosti literárního obrazu. Této umělosti a uzavřenosti přitom Fuks dosahuje různými slovesnými postupy – tj. opakováním motivů, figur (jejich synekdochických expozic), rekvizit, symbolů, promluv, gest.“⁴ Ve filmu je tato skutečnost vyjádřena střihem, hlavně prolínáním scén. Akce scény, která dobíhá, je zároveň akcí scény, která následuje. „...přenos se odehraje nepozorován, překryt identickým záběrem a plynulostí hercova projevu.“⁵

² Masochistickými prvky, které sleduji v této práci, jsou: asexuální fetiš, stále se opakující promluvy KK, metonymičnost masochismu.

³ Deleuze G., *Masoch a masochismus*, in: Leopold von Sacher-Masoch, *Venuša v kožuchu*, Bratislava, PT, 2002.

⁴ Mravcová M., *Čtvero literárních inspirací*, in: Filmový sborník historický. Česká a slovenská kinematografie 60. let, Sv. 4., 1993, str. 79-99.

⁵ Mravcová M., *Čtvero literárních inspirací*, in: Filmový sborník historický. Česká a slovenská kinematografie 60. let, Sv. 4., 1993, str. 79-99.

Opakování je tedy tvůrčím záměrem, jenž uzavírá svět, ve kterém se KK pohybuje. „Kopfrkinglovu umělost – nepůvodnost, nepřirozenost, neautentičnost – usvědčuje próza především prostředky jazykovými. Zračí se ve verbálním projevu postavy, vyznačující se podivnou směsí osvojených (z různých zdrojů přejatých) výrazů, myšlenek, řečnických obrátů...“.⁶ Z perspektivy metonymie lze říci, že mu cizí věty vytlačují jeho vlastní. „Vedle snahy o vznešený sloh, demonstrovány zejména vzletnými epitety (nadoblačná atd.) sestává verbální exhibice KK z líčení a adorace nanejvýš bizarního pracoviště a jeho blahodárných služeb člověku...“.⁷ Z perspektivy pracovní hypotézy se přikláním spíše k názoru, že pojmenovávání věcí, zvířat a lidí jinými jmény není v Kopfrkinglově případě záměr (vznešený sloh apod.), nýbrž důsledek afázie, tedy poruchy v oblasti podobnosti a poruchy v oblasti souměznosti. U KK můžeme pozorovat symptomy obou poruch, avšak převládá u něho porucha souměznosti, tzn. že užívá postup metonymický. Musíme si ovšem uvědomit, že KK není patologickým příkladem afatika, a tudíž ho nelze jednoznačně zařadit do jedné nebo druhé kategorie (dále viz kap. Afázie podle Jakobsona).

Všudypřítomné je „dogma smrti jako jediné jistoty, osvobozující člověka od pozemských strastí, tedy dogma popírající hodnotu lidského života“⁸. Na tento základ se pak nabaluje fašistická ideologie, která dává příběhu daleko větší rozměr – nese alarmující poselství, snad varování. V příběhu se objevuje svůdce Willi Reinke, který přesvědčuje hodného a pracovitého otce rodiny o důležitosti německé a vyvolanosti německého národa. I v KK je „kapka německé krve“⁹, která pak způsobí převratné změny nejen v jeho názorech, hodnotách, ale i v chování, jež vyústí ve vraždu milovaného syna a manželky. Dcera smrti unikne v poslední chvíli. Ale to bychom předbíhali.

⁶ Mravcová M., *Čtvero literárních inspirací*, in: Filmový sborník historický. Česká a slovenská kinematografie 60. let, Sv. 4., 1993, str. 79-99.

⁷ Mravcová M., *Čtvero literárních inspirací*, in: Filmový sborník historický. Česká a slovenská kinematografie 60. let, Sv. 4., 1993, str. 79-99.

⁸ Mravcová M., *Čtvero literárních inspirací*, in: Filmový sborník historický. Česká a slovenská kinematografie 60. let, Sv. 4., 1993, str. 79-99.

⁹ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005.

V knize je KK „tvořen převážně jazykovou sémantikou“, kdežto ve filmu dojde ke „zpsychologičtění a konkretizaci postavy (rozvedení sexuální charakteristiky, na chování KK v prostorách krematoria a na řešení závěrečného schizoidního stadia)“.¹⁰ Ve filmu dříve než v knize poznáme, že KK není zcela normální, a to když panu Straussovi rozdrťí zuřivě doutník v popelníku. „Spalovačova smyslnost čpící perverzí“ je znatelná také ve scéně, kdy KK „zaútočí na paní Liškovou (rád sahá na ženskou šíji...)“¹¹, což je ve filmu zvýrazněno - divák tak pochopí sexuální nádech této scény.

V novele dojde čtenář spíše k závěru, že chtěl KK paní Liškovou pouze potěšit, a ne ji vyděsit. Dvojpodoba KK spočívá v tom, že pro své okolí je zdvořilým, jemným a milujícím otcem rodiny, zároveň ale chodí pravidelně k Malvazům (novela – to, že KK chodí k Malvazům, se dozvídáme jedenkrát¹², a to ještě bez detailů, a pak až v závěru knihy, kdy je čtenáři osvětleno, že k Malvazům chodil již dříve a nejspíše častěji) za prostitutkou Dagmar (film), ke které se chová stejně zdvořile jako ke své ženě (film). Toto „zdvojení“ se ve filmu objeví ještě dvakrát, a to v jeho závěru, kdy za KK přijde tibetský mnich, který má jeho podobu – jde o „postavu-halucinaci“¹³ - a ve chvíli, kdy ho saniťáci-andělé odvázejí do blázince. „V jídelně se zjevili muži v bílém, tři *andělé* a vyvedli KK z bytu, do bílého auta s červeným křížem...“¹⁴ (viz kap. Rozbor novely) Z knihy však není jasné, jak to s KK vlastně dopadlo, dává nám větší prostor pro fantazii. Ani ve filmu není závěr jednoznačný. Pro KK si přijede německé auto s vedoucím pracovníkem SS a není jasné, kam ho odvázejí.

KK je hned na začátku filmu připodobněn ke kočkovité šelmě a jejímu vyčkávání. Pohled dívky v černém je pak jakýmsi „mementem,

¹⁰ Mravcová M., *Čtvero literárních inspirací*, in: Filmový sborník historický. Česká a slovenská kinematografie 60. let, Sv. 4., 1993, str. 79-99.

¹¹ Mravcová M., *Čtvero literárních inspirací*, in: Filmový sborník historický. Česká a slovenská kinematografie 60. let, Sv. 4., 1993, str. 79-99.

¹² Srovnej: kap. 8) – str. 41-42.

¹³ Mravcová M., *Čtvero literárních inspirací*, in: Filmový sborník historický. Česká a slovenská kinematografie 60. let, Sv. 4., 1993, str. 79-99.

¹⁴ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 126.

motivem předzvěsti Kopfrkinglovy cesty ke zločinu¹⁵. Dívka v černém hraje vůbec ve filmu důležitou roli. Vzhledem k tomu, že se objevuje v klíčových situacích, kdy KK například hovoří o smrti, převtělování, anebo se zjeví ve chvíli, kdy se v panoptiku hovoří o smrti, přikláním se k tezi Mravcové, že je tato dívka „mementem a motivem cesty ke zločinu“, a chápu ji jako slečnu smrt, která KK provází životem.

Hra světla a stínu je důležitým prvkem, se kterým si Herz velmi pozoruhodně pohrál, patetická hudba pak dává příběhu až hořký nádech. „Spalovač – je po stránce kompoziční výstavby (...) nejpromyšlenější a motivicky nejpropracovanější Fuksova kniha.“¹⁶

Jak píše Zelenka – „více než dvacetiletý odstup od vydání umožňuje rozbor opřít nejen o kontext autorovy tvorby a dobových ohlasů, ale i širší literárněhistorické souvislosti“¹⁷. Zelenka nachází v převleku KK za žebráka motivický signál „dovršení protagonistovy přeměny z jedince s latentními dispozicemi ke zlu v patologický typ chladnokrevného vraha“¹⁸. Tím, že se KK převleče za žebráka, se stává špehem a zrádcem svých přátel.¹⁹ Tato kapitola nebyla na plátno převedena (viz kap. Rozbor novely a Příloha). Přikláním se tedy k Bystrovově teorii, že KK vraždil z lásky, nikoli z nenávisti, a proto ho nehodlám interpretovat jako chladnokrevného vraha.

„Vnější charakteristika Lakmé, Ziny a Milivoje chybí“²⁰, vše se v novele dozvídáme jakoby za pochodu a pouze panu Kopfrkinglovi máme možnost nahlédnout skrze jeho monology a polopřímou řeč do myšlení. Je to jediná postava, o které víme více než o ostatních. Zelenka charakterizuje novelu jako „netypickou personální vyprávěcí situaci, kdy vypravěč není explicitně přítomen ve ztvárňovaném epickém světě, nýbrž spíše zaujímá pozici jakéhosi zprostředkujícího reflektoru, tj. románové postavy, která myslí, cítí, vnímá, ale nemluví

¹⁵ Mravcová M., *Čtvero literárních inspirací*, in: Filmový sborník historický. Česká a slovenská kinematografie 60. let, Sv. 4., 1993, str. 79-99.

¹⁶ Kolektiv: *Čeští spisovatelé 20. stol.*, Praha, 1985, str. 144.

¹⁷ Zelenka M., *Fuksův souboj se zlem*, in: Romboid, Roč. 25, č. 8, 1990, str. 72.

¹⁸ Zelenka M., *Fuksův souboj se zlem*, in: Romboid, Roč. 25, č. 8, 1990, str. 73.

¹⁹ Srovnej: kap. 10) – str. 43-44.

²⁰ Zelenka M., *Fuksův souboj se zlem*, in: Romboid, Roč. 25, č. 8, 1990, str. 73.

ke čtenáři jako vypravěč²¹. Novela je psána er-formou, která nám však přináší svět očima KK.

„Metaforická funkce ustupuje ve Spalovači do pozadí, jednotlivé motivy a detaily získaly platnost symbolů a prakticky veškeré projevy a znaky vnějšího světa vystupují jako stylizované symboly, ať už jako symboly věcí (šňůra u ventilátoru v koupelně), prostředí (zoo, panoptikum, box, rozhledna) či jako tematizované symboly postav, které tvoří nezbytnou kulisu většiny exteriérových scén (růžolíčí dívka v černých šatech...). Zvláštní postavení má manželská dvojice, která se vždy objeví v klíčových situacích...“²²

Jak píše Zelenka, metafora ustupuje do pozadí. V této próze vyvěrá na povrch metonymie, což se pokusím dokázat dále v této práci. Zkoumání nám také neulehčuje fakt, že „dramatická funkce dialogů, která se chápe jako studijní materiál zkoumající lidské povědomí²³, je zde též potlačena. „Obnažení dialektiky lidského nitra neznamenalou samoučelné ponoření do psychologie trpících bytostí, nýbrž sloužilo k odhalení hlubinné podstaty lidské psychiky, k odhalení nejskrytějších aktivit člověka v určování vlastního osudu.“²⁴ Zelenka tvrdí, že „Fuks dokáže analýzou psychiky jedince kriticky analyzovat společnost (...) okupace je pouze záminkou k ukázání aktuálních problémů doby a k vystižení procesů lidského nitra...“²⁵. S touto teorií sice souhlasím, ale jak uvidíme v další kapitole, sám Fuks o tom smýšlí trochu jinak.

Na závěr této kapitoly bych ráda citovala Bráblíka, který se zabývá pravděpodobnými zdroji SM. Vše souvisí s Kopfrkinglovým povoláním a jakousi otupělostí, které už v tomto oboru dosáhl. „Ani panoptikum, ani zoo (pavilon dravců) mu už nepřipadají nijak hrůzné. Má velmi vřelý vztah k hudbě – tu zná z obřadní síně. Nejoblíbenější knihou je zákon o kremaci (systém) a kniha o Tibetu (tajemno), fas-

²¹ Zelenka M., *Fuksův souboj se zlem*, in: Romboid, Roč. 25, č. 8, 1990, str. 73-74.

²² Zelenka M., *Fuksův souboj se zlem*, in: Romboid, Roč. 25, č. 8, 1990, str. 75.

²³ Zelenka M., *Fuksův souboj se zlem*, in: Romboid, Roč. 25, č. 8, 1990, str. 77.

²⁴ Zelenka M., *Fuksův souboj se zlem*, in: Romboid, Roč. 25, č. 8, 1990, str. 77.

²⁵ Zelenka M., *Fuksův souboj se zlem*, in: Romboid, Roč. 25, č. 8, 1990, str. 77.

cinuje ho jízdní řád smrti, který je snahou po systematickosti uctívání něčeho, co považuje za příznak řádu – za vědu.“²⁶ Jména, která užívá pro své blízké, jsou dle Bráblíka jména, která zná ze stuh z rakví a věnců. Jelikož se přikláním k hypotéze o pojmenovávání pod vlivem afázie, zdá se mi, že by to v tomto případě bylo velké zjednodušení. Jména hrají v Kopfrkinglově životě důležitou roli a rozhodně nejsou nějakým náhodným tipem z rakve. Proto také píše jména jako Nadoblačná, Čarokrásná a další ve svém rozboru s velkými písmeny. Jménu se budu věnovat ještě dále.

Rozdíly mezi prózou a filmem jsou dle Bráblíka v tom, že „ve filmu má KK rysy poťouchlosti a dvojí tváře, kdežto u Fukse tyto rysy nejsou vůbec anebo jen letmo.“ „Nad hrobem své manželky pronese nacistický projev – nepochybně výtrysk rozdvojenosti mezi vštěpovaným hitlerismem a Tibetem, k němuž tíhne vnitřně. (...) V závěru Fuksovy novely pak KK vystupuje jako blázen, který je internován, kdežto v Herzově filmu je schváleným hlasatelem šťastných zítřků.“²⁷ Takové tvrzení se mi zdá příliš kategorické, neboť si myslím, že je jen na divákovi, zda „dovolí Kopfrkinglovi stát se skutečným hitlerovcem, anebo ho nenechá dojít tak daleko“. Závěry novely i filmu nejsou jednoznačné, nechávají tedy jak čtenáři, tak divákovi dostatečný prostor pro fantazii. Zelenkovu teorii vyvrací i Opelík – „Je pro Fukse příznačné, jak a kde zastavil kroky svého protagonisty. Pan Kopfrkingl se ani nestal šéfem konstrukce nových plynových žárovišť (píše se rok 1939!), jak byl k tomuto úkolu za své zásluhy povolán, ani se nestal – po zákonu politické moci, jejíž mlýny rády semílají i mlynáře – obětí děsu, který sám začal vyznávat...“.²⁸

²⁶ Bráblík F., *Pravděpodobné zdroje Spalovače mrtvol*, in: Filmový sborník historický. Česká a slovenská kinematografie 60. let, Sv. 4., 1993, str. 131-133.

²⁷ Bráblík F., *Pravděpodobné zdroje Spalovače mrtvol*, in: Filmový sborník historický. Česká a slovenská kinematografie 60. let, Sv. 4., 1993, str. 133.

²⁸ Opelík J., *Spalovač mrtvol*, in: Literární noviny, Roč. 16, č. 32, 1967, str. 4.

SROVNÁNÍ NOVELY A FILMU – Z ROZHovorŮ A RECENZÍ

Aby byla vyslyšena i druhá strana – tedy Ladislav Fuks a Juraj Herz –, a ne jen literární analytici a filmoví kritici, ráda bych tuto kapitolu věnovala právě myšlenkám a představám Fuksovým a Herzovým, nejen o filmu, ale i o předloze. Zdá se mi totiž důležité uvědomit si, s jakým záměrem byl literární text napsán a jaký dopad to mělo na filmový scénář a jeho následnou realizaci. Je třeba vzít v úvahu, že potencialita textu překračuje autorskou intenci. Není ovšem možné vyhnout se některým zajímavým postřehům recenzentů a tazatelů.

Fuks v „Rozhovoru nejméně čtvrt roku před premiérou“ odpověděl na otázku „Proč jste napsal ‚Spalovače mrtvol‘?“ takto – „Napsal jsem ho, aby bylo vidět, co může z člověka udělat obludný politický režim nebo zrůdná ideologie, pokud na ni člověk naletí, věří jí a bere ji za svou. Snažil jsem se ukázat, že je možné vnější hrubou politickou propagandou zabít v člověku jeho lidské cítění, jeho chcete-li lidskost. (...) Karel Kopfrkingl k tomu byl ‚psychopaticky disponován‘.“²⁹ Sami autoři nazývají film „filosofickou tragigroteskou“, „protože právě grotesknost nejlépe ilustruje ono patologické zrno v duši hrdiny a jeho klíčení pod vlivem vnějších politických událostí. Všechno je groteskně hrůzné (...) že vraždí bytosti, které miluje (...) že si dokáže přehodnotit všechny hodnoty. Udělá z černého bílé, z vraždy zásluhu (...) grotesknost měla být jen podtrhujícím, zvýrazněním mé myšlenky.“³⁰ Prostředí krematoria zvolil Fuks proto, že to byla „ideální ilustrace jeho myšlenky“. „Řadový zaměstnanec krematoria to politicky dotáhne na ředitele, a protože je odborník, stane se jednoho dne odborným poradcem pro spalování lidí vůbec.“³¹ Není však jasné, zda

²⁹ Bystrov V., *Spalovač mrtvol: Rozhovor nejméně čtvrt roku před premiérou*, in: Svobodné slovo, Roč. 24, č. 279, 1968, str. 4.

³⁰ Bystrov V., *Spalovač mrtvol: Rozhovor nejméně čtvrt roku před premiérou*, in: Svobodné slovo, Roč. 24, č. 279, 1968, str. 4.

³¹ Bystrov V., *Spalovač mrtvol: Rozhovor nejméně čtvrt roku před premiérou*, in: Svobodné slovo, Roč. 24, č. 279, 1968, str. 4.

choroba nezastaví zavčas jeho kroky.

Autoři chtěli, dle Bystrova, „udělat svět pohledem Hieronyma Bosche, s celou jeho hrůznou komičností“.³² Tomu by, dle mého názoru, ve filmu napovídala scéna 56) (viz Přílohu).

Pavel Landa se ptal Fukse v rozhovoru „Spalovač mrtvol před premiérou“ a hovořili nejen o Spalovači, ale i o Fuksově dětství. To je zajímavé hlavně z toho důvodu, že by se právě ve Fuksově dětství dala objevit jistá inspirace pro jeho literární tvorbu, zvláště pak SM. Fuks vyrůstal v rodině, ve které byl otec kriminálním policistou, jenž „si svou práci nosil domů“. V rodině „kroužila tajemství vraždy“ a právě taková „atmosféra Fukse pohltila“.³³ „V jeho bytě jsou snad všechny věci, které vystupují v jeho knihách... (...) To by mohlo vysvětlovat ‚fuksovský pahumor‘.“³⁴ Tuto tezi zde uvádím pouze pro zajímavost, jelikož Fuksova inspirace je sporná a jistě nemá kořeny pouze v jeho dětství. Taková studie by jistě vydala na další bakalářskou práci.

V několika rozhovorech Fuks uvádí, že si v roli KK představoval spíše „štíhlého, mírně vyhublého člověka (...) asthenika silně obráceného do sebe“³⁵. Nakonec zvítězila Herzova představa a roli získal Rudolf Hrušínský, který v ní exceloval. Je zajímavé sledovat, jak novela vyvolává rozdílné představy v různých čtenářích. Proto zde uvádím i tento příklad různých pohledů na KK.

Někteří recenzenti srovnávali film s Hitchcockem, psali, že jde o první pokus o český horor. Tato představa je ale, dle mého názoru, mylná. Násilí v něm není prvoplánové, je vyústěním psychického stavu hlavního hrdiny. Nejde o strašení pro násilí, jde o „strašení pro přemýšlení – film by měl působit nejen citově, ale i na rozum“.³⁶ To potvrzuje v několika rozhovorech i režisér filmu Juraj Herz.

³² Bystrov V., *Spalovač mrtvol: Rozhovor nejméně čtvrt roku před premiérou*, in: Svobodné slovo, Roč. 24, č. 279, 1968, str. 4.

³³ Landa P., *Spalovač mrtvol před premiérou*, in: Svět v obrazech, Roč. 25, č. 4, 1969, str. 24-25.

³⁴ Landa P., *Spalovač mrtvol před premiérou*, in: Svět v obrazech, Roč. 25, č. 4, 1969, str. 24-25.

³⁵ Brabec V., *Ladislav Fuks a jeho Spalovač mrtvol*, in: Svobodné slovo, Roč. 24, č. 199, 1968, str. 4.

³⁶ Zvoničková J., *Spalovač mrtvol*, in: Kino, Roč. 23, č. 24/25, 1968, str. 14-15.

Tomu se také zdálo, že novela nepůjde přepsat do „dramatické polohy, jakou film vyžaduje“³⁷, protože byla téměř bez dialogů. „Je to přeci jenom variace pro jednu postavu, jakýsi monolog Karla Kopfrkingla, napsaný navíc určitým květnatým slohem. (...) Monolog je v podstatě založen na určité větné stavbě, která dovoluje vytvářet jakési slovní obrazce, které by člověk běžně nemohl používat,“ řekl Herz.³⁸ Zvoníčková se v rozhovoru s režisérem ptá, zda je KK psychopat nebo takzvaně normální člověk. „...možná víc, možná míň, ale spíš víc procent lidí má v sobě zasunutého takového diblíka, který se vlivem určitých událostí a změn doby (...) najednou uvolní a prosadí.“³⁹ Opelík hovoří o tom, že Kopfrkingl není „vrahem z nenávisti, ale z lidskosti“, protože „vražda má v tomto případě oběti zachránit před ještě větším zlem, ještě horší budoucností“⁴⁰. Když k tomu připojíme ještě myšlenku, že v závěru novely i filmu u KK, který „náročnosti svého úkolu podlehl“⁴¹, propukne schizofrenie, nezbyvá než čekat na nejhorší proměnu. „Tato proměnlivost je děsivá; a děsivý, reálně paoptikální je i svět, který takové absolutní proměny dopouští.“⁴² „Logice děje je nadřazena logika postav; a logice postav je ještě nadřazeno něco, co se dá s licencí pojmenovat jako logika prostředí nebo atmosféry.“⁴³ Z této teze můžeme odvozovat, že události jsou ve SM určovány metonymickým přesunem od prostředí k postavám a od postav k akcím.

³⁷ Měšťan V., *Spalovač mrtvol*, in: *Práce*, Roč. 24, č. 252, 1968, str. 6.

³⁸ Měšťan V., *Spalovač mrtvol*, in: *Práce*, Roč. 24, č. 252, 1968, str. 6.

³⁹ Zvoníčková J., *Spalovač mrtvol*, in: *Kino*, Roč. 23, č. 24/25, 1968, str. 14-15.

⁴⁰ Opelík J., *Spalovač mrtvol*, in: *Literární noviny*, Roč. 16, č. 32, 1967, str. 4.

⁴¹ Opelík J., *Spalovač mrtvol*, in: *Literární noviny*, Roč. 16, č. 32, 1967, str. 4.

⁴² Opelík J., *Spalovač mrtvol*, in: *Literární noviny*, Roč. 16, č. 32, 1967, str. 4.

⁴³ Opelík J., *Spalovač mrtvol*, in: *Literární noviny*, Roč. 16, č. 32, 1967, str. 4.

AFÁZIE PODLE JAKOBSONA⁴⁴

Jakobson píše v souvislosti s afázií o poruchách v oblasti podobnosti a poruchách v oblasti soumeznosti. Ráda bych zde tyto poruchy popsala. Podle H. Heada rozlišujeme dva základní typy afázie, které se jmenují „podle nejcharakterističtějšího defektu v užívání a chápání slov a vět“.⁴⁵ Hlavní defekt prvního typu postihuje oblast selekce a substituce⁴⁶, přičemž kombinace a vytváření kontextu⁴⁷ jsou poměrně stabilní; u druhého typu se naopak snižuje schopnost kombinace a kontextuace, zatímco selekce a substituce zůstávají více méně normální. Afatik prvního typu (porucha selekce) je schopen snadno pokračovat v rozmluvě, těžko ji však začíná. Je schopen dialogu, monologu však nikoli. Jsou-li jeho promluvy závislé na kontextu, s užíváním jazyka si ví rady. Klíčová slova pacient buď vynechává, anebo nahrazuje „abstraktními anaforickými náhradami“.⁴⁸ Výše uvedený popis afázie se však týká patologických případů, což ovšem nemůžeme aplikovat na KK. Ten sice pojmenovává věci jinými jmény, ale například monologu schopen je a rozmluvu začíná velmi často. „Pro afatika s porušenou substitucí a nedotčenou schopností kontextotvornou tudíž ustupují operace předpokládající podobnost před operacemi založenými na soumeznosti.“⁴⁹ V takovém případě se bude postižený „řídít spíš prostorovou nebo časovou soumezností než podobností svých členů“.⁵⁰ Jakobson cituje Goldsteina - ten hovoří o pacientech, kteří „chápali slova v jejich doslovném významu, ale nebylo

⁴⁴ Jakobson R., *Dva aspekty jazyka a dva typy afatických poruch*, in: *Poetická funkce*, Praha, H&H, 1995.

⁴⁵ Jakobson R., *Dva aspekty jazyka a dva typy afatických poruch*, in: *Poetická funkce*, Praha, H&H, 1995, str. 60.

⁴⁶ Selekcce je výběr podle určitých kritérií; Substituce je záměna, náhrada, nahrazení; *jaz.* s. hlásek = nahrazení cizí hlásky nejbližší hláskou domácí.

⁴⁷ Kombinace je spojování prvků v celky, usuzování; Utváření kontextu je utváření významové souvislosti v jazykovém projevu, souvislosti dané větou (větneho členu) s větami (členy) sousedními.

⁴⁸ Jakobson R., *Dva aspekty jazyka a dva typy afatických poruch*, in: *Poetická funkce*, Praha, H&H, 1995, str. 61. Anafora je opakování téhož slova na počátku veršů; v tomto případě opakování stejných slov.

⁴⁹ Jakobson R., *Dva aspekty jazyka a dva typy afatických poruch*, in: *Poetická funkce*, Praha, H&H, 1995, str. 64.

⁵⁰ Jakobson R., *Dva aspekty jazyka a dva typy afatických poruch*, in: *Poetická funkce*, Praha, H&H, 1995, str. 64.

možné je přivést k porozumění jejich významům metaforickým. Ze dvou protikladných figur, metafory a metonymie, je druhá, opřená o souměznost, afatiky s poruchou v oblasti selekce často používána⁵¹. Tím by se dalo doložit, že KK bral některé rady svých proříšských přátel doslovně, řekněme nekriticky. Například „Willi Reinke (rodinný přítel) vyvolává u KK ambivalenci, střídavé přijímání a odmítání; i tím autor naznačuje hrdinovu nejen názorovou, ale i duševní nevyzrálou.“⁵² To, co Tichý nazývá „duševní nevyzrálou“, bych na základě své pracovní hypotézy nazvala spíše určitými symptomy afázie.

Znaky, jež vystupují ve spojení s jinými znaky, mohou být místo těchto znaků užívány. Sepětí mezi užitím předmětu a nástrojem jeho vytvoření je základem metonymie. „Jedním z důležitých příspěvků symbolické logiky jazykovědě je zdůraznění rozdílu mezi předmětovým jazykem a metajazykem.“⁵³ „Interpretace jednoho jazykového znaku pomocí jiných, z jistého hlediska stejnorodých znaků téhož jazyka je operací metajazykovou.“⁵⁴ Díky afázii pak člověk ztrácí schopnost pojmenovávat, čímž ztrácí i metajazyk.

„Ve svých průkopnických příspěvcích k moderní vědě o jazyce a o jazykových poruchách upozorňoval H. Jackson od roku 1864, že ,nestačí říkat, že se řeč skládá ze slov. Skládá se ze slov, která na sebe navzájem různými způsoby poukazují: kdyby promluva nebyla propojena vztahy svých částí, byla by to jen řada pojmenování netvořících žádnou výpověď.“⁵⁵

Druhý typ afatika, který porušuje nevědomky smysl pro kontext, směřuje k infantilním jednovětvým promluvám. Složitější přežívají pouze tehdy, jsou-li stereotypní a má-li je člověk „schovaný“ ve své

⁵¹ Jakobson R., *Dva aspekty jazyka a dva typy afatických poruch*, in: Poetická funkce, Praha, H&H, 1995, str. 64-65.

⁵² Tichý V., *Motiv a význam*, in: Sborník Pedagogické fakulty v Ústí nad Labem. Řada bohemistická, 1990, str. 90.

⁵³ Metajazyk je maximálně jednoznačný jazyk užívaný pro popis jazykových jevů; Jakobson R., *Dva aspekty jazyka a dva typy afatických poruch*, in: Poetická funkce, Praha, H&H, 1995, str. 63.

⁵⁴ Jakobson R., *Dva aspekty jazyka a dva typy afatických poruch*, in: Poetická funkce, Praha, H&H, 1995, str. 63.

⁵⁵ Jakobson R., *Dva aspekty jazyka a dva typy afatických poruch*, in: Poetická funkce, Praha, H&H, 1995, str. 65.

slovní zásobě. V novele SM si můžeme opakujících se vět či promluv hlavního hrdiny všimnout, KK přejímá velmi snadno cizí názory a ukládá si je do své slovní zásoby. Stejně tak si povšimněme opakujících se situací a opětně se vynořujících postav, jež nám autor předkládá tak, jak je vidí sám KK, a které hrají důležitou roli (dále viz Rozbor novely).

Tvorba kontextu v takovém případě upadá a na scénu nastupuje schopnost selekce. „Pacient omezený – v důsledku ztráty schopnosti tvořit kontext – na substituční soubor operuje podobnostmi a jeho přibližné identifikace mají metaforický charakter, v protikladu k identifikacím metonymickým vlastním opačnému typu afázie.“⁵⁶

Musíme mít na paměti, že je mnoho typů afázie – všechny však leží mezi dvěma polárními typy, které jsem uvedla výše. „Prvá z poruch přináší porušení činností metajazykových, druhá ničí schopnost zachovat hierarchii jazykových jednotek. V prvním typu afázie je potlačen vztah podobnosti, v druhém vztah soumeznosti. Metafora je nedostupná poruše v oblasti podobnosti, metonymie poruše v oblasti spojitosti.“⁵⁷

Promluva může probíhat po „dvou sémantických liniích“ – tématata se propojují buď podobností (metaforický postup), anebo soumezností (metonymický postup). Při afázii dochází ke znemožnění anebo zablokování jednoho z těchto postupů. Lidé bez jazykové poruchy užívají oba tyto postupy, přičemž jeden upřednostňují před druhým. „Metonymické reakce na týž podnět slučují a stavějí do kontrastu poziční podobnost a sémantickou soumeznost.“⁵⁸ Dle toho, jak člověk s těmito postupy zachází, jak je kombinuje a hierarchizuje, tak „projevuje své jazykové náklonnosti a záliby“⁵⁹.

⁵⁶ Jakobson R., *Dva aspekty jazyka a dva typy afatických poruch*, in: Poetická funkce, Praha, H&H, 1995, str. 66.

⁵⁷ Jakobson R., *Dva aspekty jazyka a dva typy afatických poruch*, in: Poetická funkce, Praha, H&H, 1995, str. 68-69.

⁵⁸ Jakobson R., *Dva aspekty jazyka a dva typy afatických poruch*, in: Poetická funkce, Praha, H&H, 1995, str. 69.

⁵⁹ Jakobson R., *Dva aspekty jazyka a dva typy afatických poruch*, in: Poetická funkce, Praha, H&H, 1995, str. 69.

V metonymii hrají důležitou roli synekdochické detaily⁶⁰. V literatuře se tedy čtenář zaměří na zdánlivě nepodstatný detail, který má přitom klíčový symbolický význam. Mám na mysli detail v podobě motivu⁶¹, jak o něm hovoří Tichý. „Jde o motiv vázaný na hlavní, základní téma (ideově tematický základ) díla. V textu se motivy tohoto druhu opakují (vracejí se), přičemž mohou modifikovat svůj význam (motivy návratné).“⁶²

Domnívám se, že jde například o opakování motivů dravé šelmy (zoo – pavilon dravců, Kopfrkinglova kočka), „motivů tyče, popela, rakve, krematoria“⁶³. Toto neustálé opakování zdánlivě nevýznamných motivů je však předzvěstí událostí budoucích (KK se v závěru změní v dravou šelmu a bez výčitek zavraždí manželku a syna /tyč/popel/rakev/krematorium).

„Od dob D. W. Griffitha filmové umění se svou vysoce rozvinutou schopností měnit úhel, perspektivu a ohnisko záběru se oddělilo od tradice divadla a vyvinulo nevídanou rozmanitost synekdochických velkých detailů a metonymických záběrů.“⁶⁴ K metaforickým patří ve filmu spíše „prolínačky“⁶⁵, které jsou filmovými příměry. Metonymické jsou výše zmíněné detailní záběry symbolů, motivů.

„Vzájemná soutěž mezi metaforickým a metonymickým postupem se projevuje v každém procesu symbolizace, ať probíhá v lidském nitru nebo ve společnosti.“⁶⁶

⁶⁰ Synekdocha je druh metonymie, při které je celek pojmenován označením jeho části (souhrn označením jednotlivce), nebo naopak část je pojmenována označením celku.

⁶¹ Tichý V., *Motiv a význam*, in: Sborník Pedagogické fakulty v Ústí nad Labem. Řada bohemistická, 1990, str. 77-111. Motiv je základní prvek tematické výstavby literárního uměleckého díla, podávající jednotlivou minimální věcnou informaci o situaci, obsahově dále nerozložitelný.

⁶² Tichý V., *Motiv a význam*, in: Sborník Pedagogické fakulty v Ústí nad Labem. Řada bohemistická, 1990, str. 80.

⁶³ Tichý V., *Motiv a význam*, in: Sborník Pedagogické fakulty v Ústí nad Labem. Řada bohemistická, 1990, str. 82.

⁶⁴ Jakobson R., *Dva aspekty jazyka a dva typy afatických poruch*, in: Poetická funkce, Praha, H&H, 1995, str. 70.

⁶⁵ „Prolínačka“ je prolínání scén, kdy akce scény, která dobíhá, je zároveň akcí scény, která následuje – Mravcová M., *Čtvero literárních inspirací*, in: Filmový sborník historický. Česká a slovenská kinematografie 60. let, Sv. 4., 1993, str. 79-99.

⁶⁶ Jakobson R., *Dva aspekty jazyka a dva typy afatických poruch*, in: Poetická funkce, Praha, H&H, 1995, str. 72.

O SADISMU A MASOCHISMU⁶⁷

V této kapitole bych se ráda věnovala rozdílu mezi sadismem a masochismem – tak jak ho chápe Deleuze. Nejprve se pokusím vymezit mantinely sadismu a masochismu. Sade a Masoch – tato dvě jména jsou, jak píše Deleuze, především spojena se dvěma základními perverznostrmi. Otevřeme-li slovník cizích slov⁶⁸, dozvíme se, že sadismus je „a) sexuální vzrušení vyvolané působením bolesti jiným nebo jejich pokořováním, b) zvrácená záliba v krutosti k druhým, v trýznění lidí nebo zvířat“. O masochismu se pak dočteme, že jde o „pohlavní rozkoš, vzrušení vyvolávané zakoušeným pokořováním a bolestí působenou jinou osobou, dobrovolně snášenými“.

„Sade a Masoch sú aj veľkými antropológmi na spôsob tých, čo do svojho diela vedia vložiť celú koncepciu človeka, kultúry a prírody (...) vedia vyťažiť nové formy a vytvoriť nové spôsoby cítenia a myslenia, celý nový jazyk.“⁶⁹ A právě jazyk KK, který v sobě nese metonymii, bude pravděpodobně tím, co by mělo spojit Deleuzeův masochismus s Fuksovým SM, a tedy i s Jakobsonem a afází. V souvislosti se SM budeme hovořit o násilí v mnoha případech. Ne-najdeme v něm ale sexuální podtext, který je blízký jak textům Sadeovým, tak Masochovým. „Literatúra sa nazýva pornografickou, keď je zredukovaná na niekoľko príkazov (rob toto, tamto...), po ktorých nasledujú obscénne opisy.“⁷⁰ Dle Deleuze je však označení jejich textů za pornografické neoprávněné, jelikož jejich jazyk nelze redukovat na nejjednodušší funkce přikazování a popisování. Ani SM nelze označit za pornografickou literaturu, ač v sobě prvky masochismu nese. A s jistou mírou nadsázky lze masochismus sledovat na postavě KK.

⁶⁷ Deleuze G., *Masoch a masochizmus*, in: Leopold von Sacher-Masoch, *Venuša v kožuču*, Bratislava, PT, 2002.

⁶⁸ Klimeš L., *Slovník cizích slov*, Praha, SPN, 2005.

⁶⁹ Deleuze G., *Masoch a masochizmus*, in: Leopold von Sacher-Masoch, *Venuša v kožuču*, Bratislava, PT, 2002, str. 159.

⁷⁰ Deleuze G., *Masoch a masochizmus*, in: Leopold von Sacher-Masoch, *Venuša v kožuču*, Bratislava, PT, 2002, str. 160.

„Freud v práci *Mimo princípu slasti* rozlišuje pud života a pud smrti, Eros a Tanatos. Toto rozlíšenie možno pochopiť iba na základe ďalšieho, hlbšieho, rozlíšenia: medzi samými pudmi smrti alebo deštrukcie a *inštinktom* smrti. Pud smrti alebo deštrukcie sú totiž v nevedomí dané alebo predstavené, no vždy iba tak, že sú zmiešané s pudmi života. Spojenie s Erosom je akousi podmienkou ‚predstavenia‘ Tanata. Takže deštrukcia, negatívno v deštrukcii sa nevyhnutne predstavuje ako rub konštrukcie alebo zjednotenia podriadených princípu slasti. V tomto zmysle môže Freud tvrdiť, že v nevedomí nenájdeme Nie (číru negáciu), pretože protiklady sa tu zjednocujú. Naproti tomu keď hovoríme o inštinkte smrti, označujeme Tanatos v čistom stave. Tanatos ako taký nemôže byť *daný* v psychickom živote, dokonca ani v nevedomí: je – ako Freud hovorí v obdivuhodných textoch – zásadne mlčanlivý.“⁷¹ To, o čem zde byla nyní řeč, by se dalo pokládat za určující základ a možná i více než základ psychického života. Deleuze hovoří o dualitě a určitém kombinování instinktu života a smrti. „No právě inštinkt smrti vystupuje v dvouch zvláštných formách podľa toho, či mu Eros umožňuje vychádzať navonok (sadizmus), alebo vtlačí vnútornú reziduálnu formu (masochizmus).“⁷² Je-li v KK tento instinkt smrti potlačován, zákonitě v něm musí vyklíčit v určité formě masochismus. Od sadismu k masochismu lze přejít pouze procesem „desexualizácie a resexualizácie“⁷³. Jde o přemístění určitého množství libidózní energie ve prospěch Tanatu. „Tento fenomén Freud nazýva rozpletením a uvádza jeho dve základné formy: narcizmus a utváranie Nadja.“⁷⁴ Je-li tedy KK alespoň z časti masochistou, zdá se, že by se prvky narcismu daly u KK ve filmu zachytit (například neustálé upravování se hřebínkem).

⁷¹ Deleuze G., *Masoch a masochizmus*, in: Leopold von Sacher-Masoch, *Venuša v kožucho*, Bratislava, PT, 2002, str. 168.

⁷² Deleuze G., *Masoch a masochizmus*, in: Leopold von Sacher-Masoch, *Venuša v kožucho*, Bratislava, PT, 2002, str. 225.

⁷³ Deleuze G., *Masoch a masochizmus*, in: Leopold von Sacher-Masoch, *Venuša v kožucho*, Bratislava, PT, 2002, str. 225.

⁷⁴ Deleuze G., *Masoch a masochizmus*, in: Leopold von Sacher-Masoch, *Venuša v kožucho*, Bratislava, PT, 2002, str. 225.

Deleuze ve své stati zmiňuje i další složku masochismu, fetiš. Fetiš v tomto případě jako pevný a znehybněný plán, zadržovaný obraz, ke kterému se lze vracet. Dle mého názoru by fetišem pro KK mohla být posvátná kniha o Tibetu, která je pro hlavní postavu klíčovým „hnacím motorem“, „inspirací v životě“, „zákonem“. Tato kniha jaksi znehybňuje pro něho svět ideální, kterému se chce za každou cenu svým způsobem života přiblížit. Jde ale o fetiš asexuální. Dalším fetišem by mohl být hřebínek, kterým ve filmu upravoval sebe, svou rodinu i mrtvoly, jež v přípravě přikrášloval. Jistým fetišem byl i zvyk KK, který nenalezneme pouze ve filmu, ale i v próze, a tím je slabost pro šíje. Když někoho někam vedl, vedl ho za krk (pana Dvořáka na prohlídku krematoria, Miliho cestou do krematoria atd.), rád bral ve filmu do ruky i kočku Rosanu (opět za krk). Zde můžeme nalézt další odkaz metonymičnosti masochismu, neboť fetiš patří mezi jeden z jeho atributů (například hřebínek, který KK používá, spojuje hlavy mrtvých a živých...)

„Funkcia masochistického ideálu spočíva v tom, že umožňuje, aby v ľade a pomocou chladu zvíťazila sentimentalita. Dalo by sa povedať, že chlad vytláča pohanskú zmyselnosť v tej miere, v akej udržiava odstup od sadistickej zmyselnosti. Zmyselnosť je denegovaná, už neexistuje ako zmyselnosť; preto Masoch ohlasuje zrod nového človeka bez sexuálnej lásky.“⁷⁵ Hlavní rozdíl mezi sadismem a masochismem je dle Deleuze v „*porovnaní dvoch procesov, procesu negatívneho a negácie na jednej strane a procesu denegácie a suspenzie na druhej strane*“⁷⁶. První způsob je analytickým uchopením instinktu smrti, i když nemůže být dán zkušenostně, druhý představuje mytický a dialektický, imaginární způsob.

V oblasti formální psychoanalýzy vychází Deleuze z děl Theodora Reika. Ten v této oblasti došel nejdále – rozšířil totiž čtyři základní

⁷⁵ Deleuze G., *Masoch a masochizmus*, in: Leopold von Sacher-Masoch, *Venuša v kožucho*, Bratislava, PT, 2002, str. 184.

⁷⁶ Deleuze G., *Masoch a masochizmus*, in: Leopold von Sacher-Masoch, *Venuša v kožucho*, Bratislava, PT, 2002, str. 172.

charakteristické znaky: 1) „zvláštní význam fantazie“, tj. forma fantazmatu (fantazma jako prožívaná nebo snová, dramatizovaná a ritualizovaná scéna, která je pro masochismus úplně nevyhnutelná); 2) „faktor suspenze“ (čekání, zdržení jako výraz strachu, který působí na sexuální napětí a znemožňuje, aby přerostlo do orgasmu); 3) „demonstrativní (anebo spíše přesvědčovací) črta“ (kterou masochistu provází utrpení, hanba a ponížení); 4) „provokativní faktor“ (masochista se agresivně dožaduje trestání jako něčeho, co odstraňuje strach a poskytuje mu odepíranou slast).⁷⁷ „...Reik trvá na tom, že masochismus je odvozený z sadizmu. Spresňuje však, že masochismus ,sa rodí z neúspechu pôvodného sadistického pudu a rozvíja sa v sadistickej, agresívnej a podozrievavej fantázii, ktorá nahrádza realitu. Masochizmus nepochopíme, kým v ňom vidíme iba derivát sadizmu, zameraný proti vlastnému Ja'."⁷⁸ Dále tvrdí, že se masochismus rodí z fantazie tím, že se zneutralizuje sadismus ve fantazmatu a čin se nahradí snem. Takové sny jsou pak chladné-mateřské-přísné, ledové-sentimentální-kruté, jak říká Deleuze. Taková přídavná jména se přímo nabízejí k popisu Kopfrkinglových vlastností a jeho jednání. Možná by se i dalo říci, že KK „žije“ takový svůj masochistický sen.

V novele SM si nelze nepovšimnout stále se opakujících situací, promluv hlavního hrdiny, znovu se vynořujících postav. I opakování patří do masochismu. Freud ho chápe u Masocha jako „transcendentální syntézu času“ – opakuje se v něm zároveň minulé, přítomné i budoucí. To by vysvětlovalo cyklický ráz Fuksovy prózy. Přítomné předznamenává budoucí, minulé předznamenává přítomné.

„V Masochových románech nájdeme tri veľké typy rituálov: lovecké rituály, roľnícke rituály a rituály regenerácie alebo

⁷⁷ Deleuze G., *Masoch a masochizmus*, in: Leopold von Sacher-Masoch, *Venuša v kožucho*, Bratislava, PT, 2002, str. 200-201.

⁷⁸ Deleuze G., *Masoch a masochizmus*, in: Leopold von Sacher-Masoch, *Venuša v kožucho*, Bratislava, PT, 2002, str. 223.

znovuzrodenia.“⁷⁹ V souvislosti s již zmíněnou posvátnou knihou o Tibetu se můžeme pokusit přidat i domněnku o propojení s regenerací a znovuzrozením. Kniha o Tibetu je pro KK útekem z reality všedních dní.

MOTIVY VE SPALOVAČI MRTVOL

Jak píše Vladimír Tichý ve své analytické studii, SM je dílem s propracovanou motivickou strukturou.⁸⁰ Tichý o Fuksovi tvrdí, že „jeho práce s motivy, detailem, schopnost vybudovat pevnou a logicky promyšlenou kompozici a udržet přitom v jednotě formální i ideové složky díla, nemá u nás rovnocennou konkurenci“.⁸¹

Motivy je v našem případě lepší zkoumat v kontextu a „kontext tedy chápeme jako soubor vztahů, souvislostí a podmínek, do nichž vstupuje literární dílo nebo část díla“.⁸² Ve SM budeme sledovat motiv síly (násilí), slabosti (strachu), opakování motivů tyče, popela, rakve, krematoria, motiv převtělení (Fuks cituje z románu A. David-Neelové „Mipam, láma s paterou moudrostí“), motiv národa, motiv zákona atd. I vedlejší motivy se „podílejí na celkovém vyznění díla (ozřejmují smysl hlavního tématu a ideu díla)“.⁸³ „Motivy vstupující do významového kontextu s jinými motivy vytvářejí motivickou strukturu díla.“⁸⁴

Literární vědci, analytici, recenzenti i kritici se shodují v tom, že KK byl schizofrenik. To bychom mohli nalézt v novele⁸⁵, ve které do-

⁷⁹ Deleuze G., *Masoch a masochizmus*, in: Leopold von Sacher-Masoch, *Venuša v kožuchu*, Bratislava, PT, 2002, str. 214.

⁸⁰ Tichý V., *Motiv a význam*, in: Sborník Pedagogické fakulty v Ústí nad Labem. Řada bohemistická, 1990, str. 77-111. Motiv je základní prvek tematické výstavby literárního uměleckého díla, podávající jednotlivou minimální věcnou informaci o situaci, obsahově dále nerozložitelný.

⁸¹ Tichý V., *Motiv a význam*, in: Sborník Pedagogické fakulty v Ústí nad Labem. Řada bohemistická, 1990, str. 78.

⁸² Tichý V., *Motiv a význam*, in: Sborník Pedagogické fakulty v Ústí nad Labem. Řada bohemistická, 1990, str. 81.

⁸³ Tichý V., *Motiv a význam*, in: Sborník Pedagogické fakulty v Ústí nad Labem. Řada bohemistická, 1990, str. 83.

⁸⁴ Tichý V., *Motiv a význam*, in: Sborník Pedagogické fakulty v Ústí nad Labem. Řada bohemistická, 1990, str. 84.

⁸⁵ Srovnej: kap. 15) – str. 49-51.

jde k rozdvojení osobnosti KK – za KK přijde tibetský mnich, jenž mu tvrdí, že KK je vyvolený. Ve filmu k tomuto rozdvojení dojde již po vraždě Lakmé a je znázorněno jednoznačně - KK si povídá sám se sebou coby tibetským mnichem a projektuje do něho všechny myšlenky, které načerpal z knihy o Tibetu. Na základě své pracovní hypotézy se budu snažit zachytit u KK prvky afázie, jeho masochistické sklony a jejich propojení s metonymií. V závěru této práce bych ráda poukázala na jejich ozvuky ve filmu. Budu se sice věnovat všem motivům, které zmiňuje Tichý (nebudou však středem mého zájmu), ale zaměřím se spíše na detaily, jež jsem si v pracovní hypotéze vytyčila. Chci se alespoň pokusit dosavadní analýzy nějakým způsobem ještě rozšířit.

PŘEVEDENÍ NOVELY NA PLÁTNO

Jak píše Mravcová v knize „Literatura ve filmu“⁸⁶ – „Na cestu zkoumání těch filmů, jež vznikly jako výsledek tvořivého střetnutí s významným dílem jiné druhové podstaty, odlišného znakového systému, rozdílných výrazových prostředků apod., jsem se vydala proto, že konfrontační analýzu považuji při poznávání filmového díla nejen za zajímavou a plodnou, ale též zcela nezbytnou.“⁸⁷ Jelikož považuji srovnání filmu s novelou za nedílnou součást této práce, vložila jsem je do přílohy (viz Přílohu).

Mravcová píše o „významové nerozpojitelnosti literárního východiska a nově vzniklého tvaru v audiovizuálním kódu“⁸⁸. „Ono východisko nemusí totiž znamenat jen ‚pasivní‘ látkový zdroj pro scénaristickou redukci a transkripci (motivů, situací, dialogů), ale i podnět k autentické myšlenkové a fantazijní aktivitě, někdy bohužel i nečápné a deformující.“⁸⁹ Z perspektivy pracovní hypotézy je filmové

⁸⁶ Mravcová M., *Literatura ve filmu*, Praha, Melantrich, 1990.

⁸⁷ Mravcová M., *Literatura ve filmu*, Praha, Melantrich, 1990, str. 5.

⁸⁸ Mravcová M., *Literatura ve filmu*, Praha, Melantrich, 1990, str. 5.

⁸⁹ Mravcová M., *Literatura ve filmu*, Praha, Melantrich, 1990, str. 5.

zpracování velmi zdařilé a výstižně kopíruje předlohu. Odchytky od novely jsou uvedeny v Příloze, na kterou jsem aplikovala v jisté míře též analýzu konfrontační. Mravcová poukazuje na to, že znalost literární předlohy je pro konfrontační analýzu téměř nezbytností. Proto se v následující kapitole hodlám věnovat hlavně novele, v Příloze pak analyzuji film s odkazy k novele. V Rozboru novely odkazuji k filmu pouze dvakrát, a to v případě, kdy kapitoly ve filmu chybějí. V Závěru následně uplatňuji konfrontační analýzu a pracuji jak s kapitolou Rozbor novely, tak s Přílohou.

„Pracné konfrontování filmového přepisu či televizní dramatizace s předlohou (...) nebude příliš plodné ani tam, kde plytkost výsledku odpovídá synoptické povaze literárního východiska, tj. kupříkladu próze, jejíž děj lze volně převyprávět takzvaně svými slovy, aniž by ztratil příliš ze svého obsahu, neboť tu chybí jakýkoli přesah – kouzlo vyprávění, poezie, plnost kresby, myšlenka apod. – tedy to, co anglický spisovatel Edward Forster (...) nazval ‚život v hodnotách‘.“⁹⁰ Přesahem ve SM je, dle mého názoru, užití metonymie v promluvách hlavního hrdiny, jeho zvláštní osobnost s nádechem asexuálního masochismu a symptomy afázie, stálá přítomnost dravých šelem v průběhu děje a jejich symbolika (leopard, kočka Rosana, /jméno jedné z ženských postav/ paní Lišková...). Všem těmto prvkům se tedy hodlám věnovat v další kapitole. V závěru této práce se pak pokusím dokázat jejich odraz ve filmu. „Nejvyššího stupně akutnosti nabývá interdisciplinární přístup k filmové tvorbě v těch případech, kdy na základě literárního podnětu vzniká – v jiném estetickém kódu a v rámci jiných výrazových možností – nová umělecká hodnota a kdy se nám otevírá možnost zabývat se filmovým dílem jako kreativním interpretačním aktem zmnožujícím významové pole, které se šíří kolem děl literárních a dramatických, zajišťujíc jim jejich nesmrtelnost.“⁹¹

⁹⁰ Mravcová M., *Literatura ve filmu*, Praha, Melantrich, 1990, str. 6.

⁹¹ Mravcová M., *Literatura ve filmu*, Praha, Melantrich, 1990, str. 6.

„Zbytečné a umělecky nicotné produkty nevznikají proto, že předlohu nelze zvládnout v celém dějovém rozsahu, že je problematické nalézt ekvivalent pro některé stylové postupy a komponenty (metaforický jazyk vypravěče, autorské komentáře, průhledy do hrdinova myšlení, úplné svázání vzpomínky s přítomným okamžikem apod.), ale proto, že realizátoři podcenili fázi interpretační, neujasnili si vlastní názor na danou předlohu, to, co jejím prostřednictvím chtějí vyprávět k dnešku;...“⁹²

„Vzájemné vztahy mezi filmem a literaturou jsou zkoumány také v rámci sémiotiky – v rámci vědy o znakových systémech, jejichž konfigurace vytváří celek současné kultury, ve které probíhají různé intersémiotické procesy. (...) Z hlediska sémiologie představuje film *smíšený komunikát* (...je kombinací systému verbálního a nonverbálního: obraz, souvislá akce). (...) Filmový přepis literární předlohy je pak sémiology vykládán jako *intersémiologický překlad* – překlad významů (tedy nikoli slovo od slova, ale smysl od smyslu), a to významů komunikátu, jenž byl zformován v jednom sémantickém systému prostřednictvím znaků jiného sémantického systému. Tento překlad spočívá: 1) ve výběru adekvátních znaků; 2) v jejich tvořivé kombinaci (strukturaci). Zjednodušeně řečeno, znamená tedy intersémiotický překlad literární dílo – film přenos významů z komunikátu, jehož materiálem je abstraktní znak (slovo), do komunikátu, jehož materiálem je fonofotografický záznam, poskytující jakési „kvádry skutečnosti“. Zatímco *slovo navozuje představu*, filmový obraz *ukazuje smyslově konkrétní realitu*. *Konkretizace* pak představuje jeden ze základních aspektů i problémů filmového adaptování, způsobuje automaticky významové posuny, redukci významově ideové vrstvy předlohy, potlačení, ne-li popření její interpretační otevřenosti apod.“⁹³ „Film, ve kterém se organicky propojují elementy několika umění – divadlo, malířství, architektura, hudba -, zahrnuje též elementy literární: 1)

⁹² Mravcová M., *Literatura ve filmu*, Praha, Melantrich, 1990, str. 8.

⁹³ Mravcová M., *Literatura ve filmu*, Praha, Melantrich, 1990, str. 10.

fabulační osnovy (události v čase), formy, vyprávění (vedení paralelních linií, retrospektivy, chronologii a její porušování, zavedení subjektivního hlediska aj.); 2) reálné slovní soustavy: dialog, monolog, komentář; a konečně 3) metaforická či symbolická uspořádání.“⁹⁴

ROZBOR NOVELY

Pro přehlednost budu postupovat po jednotlivých kapitolách v novele. Budu se snažit zachytit veškeré prvky metonymické – Koprkinglův jazyk, asexualitu jeho výroků a přejatost (nepůvodnost) jeho promluv, masochistické motivy, symboly koček a další detaily. Záměrně popisují děj, aby čtenář, který novelu nezná, byl seznámen se základním rámcem příběhu. Dále se pak zaměřuji na prvky, které jsou důležité pro tuto práci.

1) Počáteční řádky první kapitoly se odehrávají v zoologické zahradě, kam vzal KK svou rodinu na procházku. Zoologická zahrada a speciálně pavilon dravců, tedy první odkaz na kočkovité šelmy, má pro KK a jeho ženu Marii, které ovšem říká Lakmé, Něžná, Čarokrásná atd., důležitou symboliku. Před sedmnácti lety se seznámili před klecí s leopardem. KK se v závěru v dravou šelmu promění, když zabije dva členy své rodiny, takže se kruh jakoby uzavře. KK svoji ženu nutí, aby ho oslovovala Romane místo Karle, a dětem říká také všelijak – Nebeské, Něžné, Drahé atd. Tato oslovení užívá KK pouze pro svou rodinu (kočku nevyjímaje). Zině je šestnáct, Milivoji čtrnáct. Před pavilonem dravců potkávají *mladičkou růžolící dívku v černých šatech*. Tato postava, ostatně jako všechny ostatní, se bude v průběhu děje stále vynořovat. Setkáváme-li se v novele s těmito postavami poprvé, jsou zdůrazněny kurzivou. Poté KK cituje z novin – rád totiž své rodině předčítá z denního tisku. Je to jeden z jeho rituálů, stejně jako četba z knihy o Tibetu. Dále hovoří o manželčině „blažené matce“ a „slatiňanské tetě, která, kdyby byla katolička, by byla,

⁹⁴ Mravcová M., *Literatura ve filmu*, Praha, Melantrich, 1990, str. 11.

až umře, prohlášena za svatou⁹⁵. KK hovoří o svém plánu, jak rozmnoží svůj vedlejší příjem. Chce vzít agenta pana Strausse, kterému bude dávat třetinu své provize. „Je to hodný a spořádaný člověk...“⁹⁶ Dozvídáme se, že ho KK pozve do restaurace U Stříbrného pouzdra, která se ve skutečnosti jmenuje U Hroznýše. Zde si opět můžeme všimnout pojmenování věci jiným jménem. KK považuje název U Hroznýše za příliš fádni název, stříbrné pouzdro skrývá tajemství – do poslední chvíle nevíme, co takové pouzdro skrývá. Lakmé dostala čaj, Mili limonádu a sladkost. „...je to mlsné zvíře.“ „No a já jsem abstinent, nepiji. (...) nemám rád ani cigarety. (...)“⁹⁷ U stolu poblíž parketu pak KK zahlédl *starší ženu v brýlích*. Hudba začala hrát a na parketu se objevily tři páry – jeden z nich byl *starší tlustý mužík s červeným motýlkem v bílém límci* a mladičká růžolící dívka v černých šatech. Pak se KK rozhovoří o své knize o Tibetu a o svém krematoriu, které ho fascinuje. „Takové krematorium, pane Strauss, je vlastně velmi bohumilá věc. Vždyť ono pomáhá pánubohu tu přeměnu člověka v prach uspíšit. (...) V krematoriu to trvá i s kostrou (...) pouhých pětasedmdesát minut.“⁹⁸ Je zjevné, že KK je krematoriem pohlcen, fascinován. Ve svém výkladu se opět vrací ke knize o Tibetu a k teorii převtělování. Díky knize o Tibetu je KK přesvědčen, že po smrti se duše osvobodí, vzlétne do éteru a převtělí do jiného těla. Proto také s ledovým klidem vraždí své blízké. Jejich duše je dle něho spasena a zachráněna před hrůznou budoucností. Když zaplatili, zeptal se KK, zda má pan Strauss rád hudbu. „Citliví lidé hudbu milují. Ubozí chudí (...), kteří umírají, aniž poznali krásu Schuberta nebo... Liszta.“⁹⁹ Pak se rozdělili. KK vypráví ženě o osudu pana Strausse – „Nejdřív ho nějaký zlý člověk zbavil místa ve vrátnici, penzionoval, seděl tam proto, že měl něco s játry (...) Náš pan Vrána, který je ve vrátnici na nádvoří, má také něco s játry, a proto tam je. Pak přišel

⁹⁵ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 8.

⁹⁶ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 8.

⁹⁷ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 10.

⁹⁸ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 11.

⁹⁹ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 12.

pan Strauss o ženu, zemřela mu na krční souchoť, pak přišel o syna, zemřel mu na spálu...“¹⁰⁰ Lakmé podotkla, že je to Žid, což KK zarazilo. Prohlásil, že jméno o tom nesvědčí, protože Strauss je pštros. Lakmé však namítla, že „jména nic neznamenaají...“¹⁰¹. Přišli právě ke stanu, na němž stálo: „Panoptikum ala Madame Tussaud, velké umírání čili černá smrt v Praze 1680“.

2) U stanu seděl starší tlustší mužík v bílém tvrdém límci a červeném motýlku a prodával lístky. KK koupil lístky a směřovali dovnitř. Mili se otázal, zda to bude něco hrozného. KK ho utěšoval – „Přece by ses nebál, vždyť je to jen taková pouťová atrakce.“¹⁰² Ocitli se uvnitř panoptika a snědá majitelka začala výklad. Mezi návštěvníky se objevil manželský pár – *tlustší muž s holí, v tvrdém klobouku a žena s dlouhým pérem na klobouku a svazkem korálů*. Zajímavostí je, že *dlouhé péro na klobouku* měl i KK, když šel s Milim do krematoria, kde ho následně ubil železnou tyčí. Žena stále komentovala dění uvnitř a muž ji okřikoval a nadával jí. Majitelka se dostala ve výkladu do lázní, což KK evokovalo koupelnu. KK: „Koupelna, staré lázně. Oč je ta naše koupelna v tom našem bytě nádhernější. Ta naše krásná líbezná koupelna se zrcadlem, vanou, ventilátorem, motýlem na zdi.“¹⁰³ Koupelnu měl opravdu ze všech místností v bytě nejraději. Možná proto se i koupelna stala místem vraždy jeho ženy. KK ji oběsil na šňůře od ventilátoru. Najednou se před nimi zjevil *oběšený pohodný na skobě*. Další nehybný obraz znázorňoval písaře, který *v rukou svíral nějakou tyč nebo hůl a vší silou ji napřahoval na menší dívku, která klesala na jedno koleno a zoufale si kryla hlavu a tvář*. V tomto případě je kurzivy užito proto, že nám autor naznačuje děj událostí budoucích. První obraz předznamenává oběšení Lakmé, druhý ubití Miliho železnou tyčí. Majitelka panoptika tento výjev komentovala slovy – „Poznáváte písaře, je to k nevíře, co nedokáže ani zvíře. Ne-

¹⁰⁰ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 13.

¹⁰¹ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 13.

¹⁰² Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 15.

¹⁰³ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 19.

šťastný písař je rozkročený, drží tyč, chce děvče ubíti, aby nešířila mor a mohla klidně umřít. Aby nebyla pomocnice ďábla a nepoutal ji zlý duch...¹⁰⁴ I tato slova předznamenávají otřesné události, které KK spáchá, a naznačují, že KK nevraždil proto, aby zabil, ale proto, aby zachránil. Manželský pár se ještě několikrát pohádá a pak muž vyžene ženu s dlouhým pérem na klobouku z panoptika se slovy: „Asi se zbláznila, je blbá. Tohle mi dělá pořád...“¹⁰⁵ KK po všech těch zhlédnutých hrůzách vzpomene na chudáka pana Strausse a některé lidi od nich z krematoria. Jak uvidíme dále, KK rád a často vzpomíná na všechny lidi ze svého okolí a stále dokola zdůrazňuje jejich osudy. „...všechny ty strasti jsou dočasné, jednou se z nich každý osvobodí, vytrhne, převtělí... (...) Je to přesně tak, jak o tom píše naše krásná kniha o Tibetu. (...) Ve středověku pohřbívali mrtvé do veřejných hrobů... (...) Oč moudřejší by bylo, kdyby je byli spalovali.“¹⁰⁶ Opět se ve svém monologu vrací ke své knize o Tibetu a k milovanému krematoriu.

3) KK: „Koupil jsem ti, nebeská, obrázky...“¹⁰⁷ Zeptal se, kde jsou děti, a když vyslechl, že je Zina na klavíru a Mili s Janem Bettelheimem, byl rád. „Jan Bettelheim je hodný, spořádaný hoch, a když s ním Mili je, může být jen někde poblíž. Jan nejde dál než k mostu...“¹⁰⁸ Tuto citaci zde uvádím proto, že se pohled KK na Jana Bettelheima radikálně změní, jelikož Jan je z židovské rodiny. Je tedy zajímavé tento vývoj pozorovat. Dále KK vypráví Lakmé o tom, jak potkal na schodech paní Prachařovou ze třetího patra a jak si posteskla, že její muž pije. KK se obává, aby to Vojtík Prachař po svém otci nezdědil. Pak ještě podotkne, že se Mili příliš toulá a že neví, po kom to má. Poté začne vyprávět, kde pořídil ony obrázky, které domů přinesl. Byl v rámařství u pana Holého v Nekázance. „Je to starší opuštěný člověk, vdovec, žena mu umřela, (...) má dceru, (...) je to

¹⁰⁴ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 21.

¹⁰⁵ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 22.

¹⁰⁶ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 23.

¹⁰⁷ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 25.

¹⁰⁸ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 25.

taková hezká mladá růžolící dívka v hezkých černých šatech.“¹⁰⁹ Obraz města Maryborough chce pověsit nejdříve do koupelny. „...mám vskutku koupelnu za nejkrásnější a mám ji rád, ale sem, drahá, by se spíše hodila nějaká kytice nebo akt, Maryborough ne.“¹¹⁰ Pověsí ho tedy do předsíně. Ten druhý obraz – portrét nikaragujského prezidenta Emiliana Chamorra, který však přejmenovali na portrét bývalého francouzského ministra penzí Louise Marina, pověsili do jídelny vedle tabulky s jízdním řádem smrti. Pro obraz svatebního průvodu, který se mu tolik líbil, se chystal KK ještě někdy zajít. Krásná (Zina) přišla z klavíru a všimla si, že otec koupil obrazy. „Koupil jsem je, aby byl náš byt ještě nádhernější. Abychom nezaostávali v jeho výbavě, jak by řekla naše slatiňanská svěťice.“¹¹¹ Miloval zvelebování jejich bytu a bylo to také to jediné, co, dle svého názoru, v životě dokázal. KK ještě chvíli předčítal z denního tisku a pak šli s Lakmé připravit obkládané chlebičky. Večer měli přijít Reinkeovi. KK s Willim Reinkem bojoval kdysi ve světové válce, po léta se ale příliš nestýkali. KK opět předčítal přítomným z novin. Willi si všiml obrazu „francouzského ministra penzí“ a zeptal se, kdo to je. KK mu odpověděl a při té příležitosti zopakoval příběh pana Holého, historii obrazu Maryborough a svůj plán koupit obraz svatebního průvodu. Poté se hovor stočí k politické situaci. Všichni si přejí, aby byl na zemi mír, spravedlnost a štěstí. Willi: „To z nebe nepadne, o to se musí bojovat. Přání a řeči jsou k ničemu, jen činy. A ty mohou vykonávat jen stoprocentní lidé.“¹¹² Tuto větu si později KK přivlastní a slepě bude opakovat téměř vše, co mu Willi napovídá. Postupem času přijme KK nacistickou ideologii, aniž se zdá, že by chápal její reálný dopad. Willi je členem SdP a přesvědčuje i KK, aby vstoupil do strany. V Hitlerovi a „Nové Říši“ totiž vidí budoucnost a spásu. Lakmé s SdP příliš nesouhlasí – poprvé se v této společnosti vyjadřuje, jinak převážně mlčí – „děti přece chodí do

¹⁰⁹ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 26.

¹¹⁰ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 27.

¹¹¹ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 27-28.

¹¹² Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 30.

českých škol, doma se mluví jen česky jako právě teď...¹¹³ KK přitakává a dodává, že je v nich pouze „kapka německé krve“¹¹⁴. Willi však namítá, že „člověk se svědomím a srdcem cítí i tu kapku“¹¹⁵. Ona kapka německé krve hraje v textu důležitou roli. Díky ní se totiž z KK stane opravdový a stoprocentní Němec a donutí ho zavraždit své blízké. Reinkeovi se pomalu loučí, Willi má totiž v Casinu schůzku s Boehrmannem, vedoucím pracovníkem SdP. Když Reinkeovi odejdou, okomentuje to KK takto: „Willi nikdy nebyl žádný méněcenný slaboch, byl to vždycky stoprocentní člověk... (...) U nás se sice mluví česky, to Williho politikaření se mi nelíbí ani dost málo, natož ty styky s SdP, ale německy bys, drahý hochu (hovoří k Milimu), umět měl...“¹¹⁶ KK nakonec pustí rádio, protože právě hrají pěkný koncert.

4) KK jde ke krematoriu, dívá se na zarámovaný program dne – pět mužů a pět žen – mezi nimi i paní Strunná. KK se pozdraví s panem Vránou, který má něco s játry, a jak se blíží ke svému Chrámu smrti, nepřestává ho obestírat posvátný cit. Krematorium nazývá KK opět nestandardně – Chrám smrti. Zdá se mu, že je to něco podobného jako pocit z jeho manželství. I po sedmnácti letech manželství ho jeho Lakmé stále vzrušuje. Projde okolo druhé vrátnice, ve které sedí morfinista pan Fenek s dlouhým nehtem na malíčku. V šatně už sedí ostatní. Hovoří o politické situaci v zemi. KK je uklidňuje: „...Všechno bude dobré. Říkám to, i když sám mám kapku německé krve a má drahá je dokonce Němka po zesulé matce ze Slatiňan, za původ nikdo nemůže...“¹¹⁷ Zde si můžeme všimnout, že už KK cítí tu svou kapku krve, ale zatím jí nepřipisuje velký význam. KK si všimne pana Dvořáka, nového zaměstnance, kterého má zaučit. Vyzve ho k prohlídce a zeptá se i paní Liškové, zda s nimi chce jít. Paní Lišková odmítne. Postava paní Liškové je objektem zájmu KK a její jméno poukazuje také na přítomnost dravé šelmy. Pan Dvořák si

¹¹³ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 31.

¹¹⁴ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 31.

¹¹⁵ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 31.

¹¹⁶ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 32.

¹¹⁷ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 34.

zapaluje velmi rychle cigaretu, je nervózní. KK hned reaguje tím, že je „nekuřák a abstinent“. KK pokračuje ve výkladu, pak se najednou zeptá, zda má pan Dvořák rád hudbu. Ten tiše přitaká. KK: „To je, pane Dvořák, dobře. Citliví lidé hudbu milují...“¹¹⁸ KK se ještě zeptá, zda nepochází z příbuzenstva Antonína Dvořáka. Je zajímavé, že KK pokládá tuto otázku vždy těm, kteří by mohli být potenciálními potomky slavných skladatelů (Strauss, Dvořák, Janáček). Pan Dvořák to popře. KK seznamuje pana Dvořáka s jízdním řádem smrti (ten mu také visí doma vedle nikaragujského prezidenta), vysvětluje mu postupy a pravidla, jež se musí dodržovat. Jsou to zákony a zákony jsou tu proto, aby lidi chránily...“¹¹⁹ Zákony jsou pro KK velmi důležité, obzvláště zákon o kremaci, který si dokonce dá svázat. Navíc na základě říšského občanského zákona z roku 1935 zavraždí Miliho, protože, jak se ukáže, je Mili čtvrtěním Židem. V poledne mají v krematoriu hodinovou pauzu, pokračuje KK ve výkladu, a když je hezky, může se jít pan Dvořák projít třeba na hřbitov. KK ukazuje panu Dvořákovi nejsvětější okno světa – okno do pece, kde se spalují lidé. „Když jím pohlédnete, uvidíte jím přímo do kuchyně smrti, do dílny samého pá-naboha, když se v ní duše odlučuje od těla a vzlétá do éteru. (...) Když je nebožtík proměněn, jeho popel se nasype támhle do těch plechových válců. (...) Ale duše se tam nedostane. (...) Zbavena pout utrpení, osvobozena, osvícena, podléhá jiným zákonům než zákonům těchhle plechových válců, putuje do dalšího těla.“¹²⁰ Na této ukázce je dokonale vidět, jak je KK fascinován prostředím, ve kterém pracuje. Jeho zaujetí smrtí je až morbidní, což je zřejmé z jeho monologu. Je v ní též opět patrné ovlivnění knihou o Tibetu a reinkarnací duší. Dostávají se do přípravný mrtvol, kde jsou na stolech otevřené rakve s čísly a jmény. Ne všechny rakve jdou ale do výstavní síně. Ty, které jsou *trvale zatlučené* (kurziva v textu upozorňuje opět na události budoucí – do jedné ze zatlučených rakví uloží KK tělo svého syna,

¹¹⁸ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 36.

¹¹⁹ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 37.

¹²⁰ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 38.

kterého zabije). V koutě u výklenku se záclonou zahlédne KK železnou tyč. Chce o ní panu Dvořákovi něco říci, ale pak se podívá na pátku rakev, ve které leží paní Strunná. S motivem železné tyče se setkáváme již podruhé, poprvé se tak stalo v panoptiku. Strunná nevypadá jako mrtvá, nemá bledé propadlé tváře ani vystouplý nos, pleť je růžová a oči lehce přivřené, jako když spí. „Ta žena byla za mrtvou prohlášena a v tom případě je naší povinností ji po obřadu spálit. Prohlášení za mrtvou je ten nejodpovědnější, ale i nejvznešenější úřední akt...“¹²¹ KK: „Utrpení je zlo a my máme dělat vše, co je v naší moci, abychom je alespoň zmírnili nebo *zkrátili*...“¹²² Kurziva zde opět naznačuje, že KK nebude vraždit z nenávisti, ale z lásky – aby svým blízkým „zkrátil jejich utrpení“. Poté si čte ze své knihy o Tibetu, poslouchá obřad paní Strunné ze síně a přemýšlí o paní Liškové, která vypadá sklesle, růžolící dívce v černých šatech (dcerce pana Holého) a o tom, jaké by to bylo, „kdyby bylo lidstvo tak silné, že by přemohlo i přírodu. Kdyby se zbavilo utrpení“¹²³.

5) Nacházíme se v ordinaci židovského lékaře Bettelheima, ke kterému dochází KK pravidelně na krevní testy. Pan doktor má ordinaci v domě, kde KK bydlí, a přijímá ho tajně po ordinačních hodinách. Tak, aby o tom nikdo nevěděl, ani jeho žena Lakmé. Ta si vždy myslí, že jí jde ven pro nějakou sladkost. KK hovoří sám k sobě: „...Lakmé nikdy nebyla podezíravá. Věří stejně jako já, že naše manželství je vzorné a že nikdy za sedmáct let, co trvá, nepřehnal se nad ním jediný mráček. (...) Naše manželství je tak čisté jako nebe nad Chrámem smrti.“¹²⁴ Z jeho myšlenek se tedy dozvídáme, že má pocit, že je Lakmé věrný. Přesto chodí k doktoru Bettelheimovi na krevní testy. Na stěně už léta visí obraz v černém rámu. Je na něm muž, který táhne mladou růžolící dívku v černých šatech ven z ložnice, a další straší muž s prošedivělým knírem, který se na ně

¹²¹ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 39.

¹²² Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 40.

¹²³ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 40.

¹²⁴ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 41.

chystá skočit. Tento výjev KK fascinuje. Pan doktor oznamuje KK, že je zdrav, a ptá se ho, zda pokládá tyto zkoušky za nutné. KK vše vysvětluje tím, že se bojí, protože pracuje v krematoriu a že to dělá pro klid svědomí. Nechce totiž nakazit ženu. „...Jsem abstinent, nepiji, nekouřím, a měl-li bych ublížit ženě *takhle*, musil bych se zastřelit.“¹²⁵ Slůvko „*takhle*“ opět naznačuje chod událostí budoucích. KK své ženě totiž „ublíží“, ale ublíží jí jinak – oběsí ji v koupelně. Lékař už se dále neptá. KK si pochvaluje, že se Mili kamarádí s jejich Jenem. Dále se řeč stočí k politické situaci a slova, která pronese pan doktor Bettelheim, se v Kopfrkinglově hlavě uloží a od té chvíle je začne používat stejně jako Williho promluvy. Názory nacistické tak nakonec splývají s názory protihitlerovskými. Lékař: „...násilí se nikomu nadlouho nevyplácí. S tím se může vystačit jen na krátkou dobu, ale dějiny se jím psát nedají. (...) Lidi je možno omráčit, zastrašit, vehnat pod zem, ale ne na dlouho (...) žijeme přece v civilizovaném světě, v Evropě ve dvacátém století.“¹²⁶ Poté vysvětlí KK, který hledí opět na obraz, jeho historii. Zatímco lékař vypisoval lístek léčebného fondu, díval se KK na onen obraz, jehož tajemství mu bylo odkryto, a myslel na paní Strunnou, paní Liškovou, dceru pana Holého, paní Prachařovou. Nikde však není ani zmínka o tom, že by na ně myslel jako na ženy, a ne jako na lidské bytosti. Pan doktor na závěr uklidní KK, že toulání Miliho patří k věku a že je to hodný hoch. Zeptá se ještě na Lakmé a vyprovodí KK ze dveří. Ten pak sejde o patro níž a vytáhne z kapsy pytlík pralinek pro Lakmé.

6) Dosavadní vláda odstoupila, byla vyhlášena mobilizace. Pan Fenek zastavil pana KK před vrátnicí, aby mu nabídl vitríčku s mouchami banánovými za špetku morfia. KK: „Je to dekorace, mám pro takovýchle mouchy, pane Fenek, smysl. (...) V koupelně máme na špendlíku motýla.“¹²⁷ Jen to morfium neví, kde by vzal. Pan Fenek zmiňuje inženýra chemie Reinkeho. Ten je ale, když je mobilizace,

¹²⁵ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 43.

¹²⁶ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 43.

¹²⁷ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 46.

někde v terénu. KK pokračuje do útrob krematoria, kde potká paní Liškovou. Prý přišel dnes dříve, aby ji mohl vidět. KK: „Víte, jaká je doba, je mobilizace. Měla byste se k někomu přimknout, kdo by vás chránil, a ne být takhle sama. Pojdte si dnes večer o tom pohovořit.“¹²⁸ Přiblížil se k ní a hleděl na její obnažený krk. V tomto momentě si můžeme v próze všimnout, že KK zajímá ženská šíje. Ve filmu tento „fetiš“ vyvěrá na povrch mnohem zřetelněji a je zobecněn na fascinaci lidskou šíjí, nikoli pouze ženskou. Paní Lišková se vylekala a dala se na pomalý útěk. Zepředu se ozvala paní Podzimková, druhá uklízečka. Došla ke KK a ten jí situaci osvětlil. Nemyslíl to zle, chtěl si s paní Liškovou jen pohovořit, když je doba tak zlá a ona je tak sama. Nebýt této vysvětlující pasáže, mohlo by se zdát, že KK paní Liškovou obtěžoval. Nakonec mu ale spíše uvěříme, že to nemyslel nijak zle. KK vstoupí do šatny, kde se opět hovořilo o politické situaci. Opět zdůrazňuje, že je proti utrpení, bídě a hlavně proti válce a že to říká i přesto, že má v sobě kapku německé krve a manželka je po matce Němka. Za původ totiž nikdo nemůže. Všimne si pana Dvořáka a podotkne, že už méně kouří. Pak začne uvažovat nahlas o Zininých narozeninách a zeptá se přítomných, zda nevědí, co by sedmnáctiletou dívku mohlo potěšit. „Látku na šaty,“ řekl pan Zajíc. „Čerta, proč látku! Šaty hotový! (...) Mobilizace není žádná politika, to je obrana! To je boj!“ řekl pan Beran.¹²⁹ Tutéž větu pak KK odcitoval doma ženě Lakmé. Pak zopakoval pár vět, které mu řekl o patro výš doktor Bettelheim o tom, že násilí se nevyplácí. Pak si však vzpomněl na Williho a odcitoval i jeho: „V tom, že za štěstí, spravedlnost a mír se musí bojovat, má asi náš německý Willi pravdu. (...) Ale Willi má možná pravdu i v tom, že štěstí mohou vybojovat jen silní, stoprocentní lidé.“¹³⁰ Náhle si vzpomněl na chudáka pana Fenka, pana Prachaře, na Vojtíka a pana Strausse. Má prý s přihláškami žehu úspěch, takže KK uvažuje o tom, kde získat další agenty. Podělil se s Lakmé o nápad na

¹²⁸ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 47.

¹²⁹ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 48.

¹³⁰ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 48.

dar k Zininým narozeninám. Další den se v krematoriu dozvěděl, že paní Lišková odešla. V tak těžké době, chudák. Přečetl nahlas několik zpráv z novin. Nakonec se v myšlenkách opět stočil k politické situaci v zemi a opět zmínil Bettelheimovy myšlenky o moci a násilí. KK: „Žijeme v civilizovaném světě, v Evropě, ve dvacátém století.“ Vzpomněl si i na Williho: „Vždyť ti Němci jsou chudáci, jsou sami na dně. Dostávají se z bídy a nezaměstnanosti, jak mohou...“¹³¹ KK se zeptal pana Dvořáka, kolikátá jde na řadu slečna Čárská, která vypadala, jako by spala. Byl to první odpolední pohřeb, takže nečekala, chudák, ani minutu. Pan Dvořák si posteskl, že by radši pracoval v kotelně. To by však dle KK ponižil. Společně pak poslouchali obřadní řeč slečny Čárské. KK: „Slyšíte, co říká, je to nějaký dobrý řečník. Nic jiného není lidský život než bytím k smrti, právě teď, tady na tomto místě že si to uvědomujeme, to je z nějakého filosofa a je to tak. (...) Z prachu jsme vzešli, prach jsme a v prach se obrátíme.“¹³² Hovoří o smyslu života a z jeho slov je patrná inspirace knihou o Tibetu. Slečna Čárská se má za pětasedmdesát minut proměnit v bělostný skelet a pak v prach. Jen její duše se osvobodí, vytrhne a vzlétne do éteru. KK: „Každý rád žije, někteří se smrti bojí, vidí smrt jako zlo, konec a předčasná smrt, i když koncem není, je vskutku zlá. Předčasná smrt je velké dobro jen tehdy, když člověka ušetří velkého strádání.“¹³³ Jako by byla tato poslední věta jakýmsi ospravedlněním jeho budoucích činů. Je o těchto slovech naprosto přesvědčen, tudíž ani nevidí jiná možná řešení. Když šel pak KK okolo vrátnice pana Fenka, chtěl po něm onen muž opět morfium. KK ho odbyl. Spěchal k panu Kádnerovi, staršímu tlustému mužíku v bílém límci s červeným motýlkem, aby si u něho dal svázat zákon o kremaci z roku 1912 a prováděcí nařízení z roku 1923. U pana Kádnera pracovala i starší žena v brýlích. Jmenovala se Lucie. V Rytířské ulici narazil KK na obchod s konfekcí, kde koupil Lakmé bílý háčkovaný límeček na její černé

¹³¹ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 50.

¹³² Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 51.

¹³³ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 52.

sváteční šaty a vyhlédl Zině černé hedvábné šaty. Pak ještě zaběhl do Nekázanky k panu Holému pro obraz svatebního průvodu. Krásná růžolící dcerka v černých šatech mu to svátečně zabalila. Když přišel KK domů, řekl Zině o šatech, které jí vyhlédl do společnosti, do divadla a na procházky s jejím panem Mílou, kterého znali však pouze z fotografie.

7) Bylo po záboru Sudet. V jídelně okolo stolu seděli Čarokrásná (Zina), pan Míla, spolužačky Lenka a Lála, Jan Bettelheim, Vojtík a Mili. Oslavovaly se Zininy narozeniny. Míla s sebou vzal fotoaparát, aby mohl všechny zvěčnit. Kopfrkinglovi připravovali v kuchyni pohoštění. KK hodnotil pana Mílu: „Jen to jméno by mohl mít jiné, třeba Svatobor nebo Zlatko, Miloslav je příliš průhledné, ale to nic. Jména nic neznamenaají, jak říkáš, drahá.“¹³⁴ Z této poznámky můžeme vycítit, že jsou pro KK jména důležitá. Lakmé: „...vždyť je to studentská láska. Co se všechno ještě může stát.“¹³⁵ KK: „...co se všechno ještě může stát. Budoucnost je nejistá. (...) jediná jistota, kterou v životě máme, je smrt.“¹³⁶ V tuto chvíli je pro KK jedinou jistotou smrt. Až pocítí svou německou kapku krve zřetelněji, přibude k této jistotě jistota další – vůdcova „Nová Říše“. Lakmé si vzpomněla, že zapomněla KK ukázat lístek, který poslal Willi. Zve je ve středu do Klubu mladých na box. KK sice připadá box hrubý, ale rozhodl se, že s Milim půjdou. Pak přinesli pohoštění na stůl a pobídlí děti, aby si braly. Míla se pozastavil nad nikaragujským prezidentem. KK mu osvětlil, že je to francouzský ministr penzí. Visel teď nade dveřmi, protože na jeho původním místě se vyjímal obraz svatebního průvodu, který dostala Zina k narozeninám. KK se rozhovořil o posvátnosti svazku manželského a o svatbě, která se má konat jednou za život – „člověk s ní jde vlastně do hrobu“¹³⁷. S rozvodem nesouhlasí – „člověk má zůstat vě-

¹³⁴ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 56.

¹³⁵ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 56.

¹³⁶ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 57.

¹³⁷ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 58.

ren své ženě a žena svému muži¹³⁸. Svatba je dle něho posvátný obřad, něco podobného jako prohlášení za mrtvého. Manželství tedy považuje za posvátné a svatbu za akt, který se děje jednou za život. V závěru knihy, poté co vstoupí do NSDAP, přede všemi v Casinu prohlásí, že je ochoten se rozvést. Věc však vyřeší jinak – ženu radši zabije, než aby se rozvedl. Pak si pustili rádio, hráli zrovna pěkný operní koncert a KK začal předčítat z novin. Míla Janáček si všiml jízdního řádu smrti, který visel vedle svatebního průvodu. KK tedy vykládá jízdní řád smrti. KK: „Možná, že i tenhle jízdní řád smrti bude jednou ještě víc zautomatizován, zmechanizován než dosud a pak to půjde všechno ještě lépe a *rychleji*.“¹³⁹ Tím nám autor opět naznačuje budoucnost – KK se má stát ředitelem tajného projektu „plynových žárovišť pro budoucnost“, ve kterých by šlo vše *rychleji*. Pak začne opět hovořit o smrti, která člověka osvobozuje, „odstraňuje zeď, která ho za života obklopuje a brání mu v rozhledu, osvěcuje ho“.¹⁴⁰ Pohřbu žehem se prý nikdo bát nemusí, zbaví člověka dokonale strachu z obživnutí. Jan Bettelheim: „Ale může se snad smíchat dohromady popel dvou lidí, kteří k sobě patří...“¹⁴¹ Podle KK se to stát nemůže, protože k tomu není možnost. V krematoriu se totiž spaluje každý zvlášť. Kdyby se to ale stalo, zamyslí se, nebyla by to velká tragédie, protože v lidském popelu není rozdíl. I tento proslov odkazuje k budoucnosti – Miliho popel se totiž smísí s popelem čistokrevného Němce. Nezáleží ani na tom, jakou kdo má krev, je-li v ní či není kapka německá. Za původ nikdo nemůže. Opět začne předčítat z novin. Pak poprosí pana Mílu, aby je vyfotografoval. KK: „Fotografie je taková věčná konzerva právě přítomného času.“¹⁴² Nic není v životě lidském jisté, pouze ta smrt. Pak se ještě zeptal Míly Janáčka, zda není příbuzným Leoše Janáčka, a požádal Zinu, aby zahrála na klavír Mahlerovy Písně o mrtvých dětech.

¹³⁸ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 58.

¹³⁹ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 61.

¹⁴⁰ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 61.

¹⁴¹ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 63.

¹⁴² Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 64.

8) Tato kapitola se odehrává na boxu v Klubu mladých. KK zahlédne v hledišti starší ženu v brýlích, mladou růžolící dívku v černých šatech a Maličkou od Malvazu, horší prostitutku. Právě tato jediná věta by mohla naznačovat, že KK to u Malvazů zná a že tam pravděpodobně chodí za prostitutkami. V tuto chvíli je to však pouze náznak, a tudíž jen domněnka. Miliho pošlou pro eskymo a program. KK se zmíní Willimu, že mu jeho Nebeská (Lakmé) málem zapomněla dát jeho lístek. Box mu sice připadá hrubý, ale rozhodl se s Milim jít. Willi zastává názor, že box je spíše tvrdý. Doba je totiž zlá a je třeba stoprocentních mužů. „Slabí štěstí a spravedlnost lidstvu nedají...“¹⁴³ Willi hovoří o boxu, o politice, o strachu a hovoří napůl německy, asi aby zdůraznil důležitost německého národa a jeho vlivu. Rozhodčí je muž v bílém tvrdém límci a červeném motýlku. V hledišti se také objeví žena v klobouku s pérem a svazkem korálů na krku a pán s tvrdým kloboukem a holí. Žena opět dělá rozruch a muž ji okřikuje. Průběh boxerského zápasu není pro postavu KK nikterak důležitý, a tak ho zde nebudu dále rozebírat. Po skončení zápasu se žena s kloboukem hnala rychle ven. Muž spěchal za ní a komentoval to slovy: „Je to blázen, vidí box poprvé, už s ní nikam nejdu, to mi dělá furt, pude do blázince.“¹⁴⁴ U vchodu sebral Willi jednu z přihlášek do Klubu mladých, na které bylo napsáno – „Přijďte mezi nás“, a dal ji Milimu, který se coural vzadu. Willi s KK se pak rozhovořili o politické situaci. Willi se zastával Hitlera a viděl německý národ jako jistotu v budoucnosti, KK hovořil opět o tom, že budoucnost je nejistá a že jedinou jistotou je smrt. Willi: „Hitler musí mít úspěch, protože bojuje za vznešené cíle. Za záchranu stamiliónů lidí z bídy a hladu a za spravedlivý řád, kde se lidé budou cítit jako v ráji.“¹⁴⁵ KK namítá, že to je možné jen po smrti, v životě věčném. Opět zde cituje knihu o Tibetu. KK: „V tomhle životě můžeme utrpení jen omezovat, *zkracovat*...“¹⁴⁶

¹⁴³ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 68.

¹⁴⁴ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 72.

¹⁴⁵ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 73.

¹⁴⁶ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 73.

Willi začne řečnit o něco rázněji, aby KK pochopil závažnost toho, co říká. Bojuje přece za německou říši, povolanou k tomu, aby spasila lidstvo a nastolila nový, šťastný řád. KK už neví, čím by argumentoval, a tak začne hovořit o tom, jak se dělají rakve. Nejlepší jsou prý rakve, kam se vejdou dva. To je opět narážka na vraždu Miliho, který v jedné z těchto rakví skončí, společně s německým esesákem. Je to jediný prostor, který má cenu - mimo éter, kam vzlétne duše. Vášnivá debata je u konce, Willi je doprovodil domů, kde na domě visela cedule - MUDr. Jakub Bettelheim, lékař chorob kožních a pohlavních.

9) Byly Vánoce. Dárky, které KK pořídil pro Slunné (děti), pořídil z vedlejšího příjmu, protože abonenti žehu se jen hrnou a pan Strauss má úspěch. Dalším agentem se stal pan Rubinstein. Je to jistě Žid, protože Rubinsteini Židé jsou. Nabízel dříve ložní prádlo a teď bude nabízet kremaci. Je to vlastně dost podobné - obojí se týká ustlání a ulehnutí - jednou dočasného, podruhé věčného. Akorát je pan Rubinstein rozvedený, což panu KK vadí. Ale každé manželství nemůže být tak požehnané a šťastné jako to jejich. Právě přišly zvenčí děti s kapry. K večeru je měla přijít zabít ta stará dobrá duše paní Anežka, hospodyně pana Bettelheima. Když Anežka přišla, poslal KK děti (Něžné) do obývacího pokoje, aby to neviděly, a začal nahlas předčítat z novin. Pak se z kuchyně ozvala nejdříve jedna a pak druhá rána. Oba kapři byli mrtvi a pan KK se rozhovořil o převtělování duší. KK: „Za chvíli je dá vaše nebeská matka na kuchyňská kamna, na to naše malé žároviště, aby se smažili. (...) Tím, že je na Štědrý den jíme, *urychlujeme* jejich nový zrod.“¹⁴⁷ V podstatě i tuto tibetskou filozofii pak aplikoval na své blízké - „*urychlil* jejich nový zrod“. Kapry sice zabít nedokázal, ale své blízké ano. Paní Anežka odešla a na návštěvu přišel Willi. Pochválil Kopfrkinglům jejich stromek a zeptal se, zda mají kapry. Dva, odvětil KK. Matka manželky je dělávala na *cizí způsob* ve *sladkém rosolu*, oni je ale smaží po česku. Ona příprava ryby na *cizí způsob* je jedním z vodítek k závěru, že je Lakmé

¹⁴⁷ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 77-78.

z židovské rodiny. Pak se ale opět rozvinula politická debata, ve které měl Willi převahu a doslova pana KK bombardoval proříšskými argumenty, přesvědčoval ho o správnosti německého chování. „My Němci, jsme povoláni k tomu, abychom udělali pořádek. Nastolíme v Evropě nový, šťastný, spravedlivý řád... (...) v našich žilách proudí čistá germánská krev.“¹⁴⁸ I KK má dle Williho německou krev, kterou nezapře, i kdyby chtěl. Je to totiž předurčení. A pak následovaly věty, které měly na KK nejspíše největší vliv. Willi: „Jsi jeden z nás. Jsi čestný, citlivý, odpovědný a hlavně jsi silný a statečný. Čistá germánská duše. To, mein lieber Karl¹⁴⁹, ti nevezme nikdo. (...) To si nemůžeš vzít *ani ty sám*. (...) Jsi vyvolený.“¹⁵⁰ Po těchto slovech se Willi rozloučil. Slavili s Ernou Štědrý večer v Casinu v Růžové ulici, kam mohou pouze Němci a kde je to jako v ráji. Vynikající jídlo, pití, obsluha i společnice. Kopfrkinglovi usedli ke stolu, zapálili svíčky a KK vzpomněl na všechny své známé – tetu ze Slatiňan, Mílu Janáčka, Lenku a Lálu, Bettelheimovy, Prachařovy, pana Dvořáka, Vránu i Fenka. Zmínil i paní Strunnou i slečnu Čárskou. KK: „Štědrý den není den smrti, ale narození, a tak se tedy nespaluje. Stejně jako v sobotu odpoledne. Ale na Štědrý den by se mělo, (...) aby co nejvíc duší se vymanilo, osvobodilo, vzlétlo (...) našlo nová těla.“¹⁵¹ Pak KK najednou řekl Lakmé, že je čistá germánská duše, předurčený, vyvolený, že mu to dnes řekl Willi. A že má Willi pravdu v tom, že by se mělo myslet na budoucnost, na lepší život našich dětí a těch, kdo přijdou po nás. V tuto chvíli se německá kapka krve KK pomalu začala rozlévat po celém těle. Z rádia hrály koledy a KK začal předčítat z novin. Pak se začaly rozdávat dárky.

10) Ve filmu nenajdeme desátou kapitolu z novely, která je velmi důležitá a v níž Reinke navede KK, aby se převlékl za žebráka a v tomto převleku napřed počkal na Williho před Casinem a pak na-

¹⁴⁸ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 79.

¹⁴⁹ můj drahý Karle

¹⁵⁰ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 80.

¹⁵¹ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 82.

vštvil Maislovu ulici, kde je židovská radnice. Reinke mu přikázal, aby postál u vchodu a sledoval, co si lidé povídají, když vcházejí do židovské radnice na slavnost Chevra suda. Měla to být zkouška síly a statečnosti KK. V této kapitole také začíná KK hovořit napůl německy, čímž jakoby dovršena jeho proměna v „čistou germánskou duši“¹⁵². Kapka německé krve se přeměnila v čisté, stoprocentní němectví, KK začíná od té doby používat Williho slovník, slovní spojení i celé věty. KK se ve filmu na slavnost dostává díky lékaři Bettelheimovi osobně, v novele o tom pouze přemýšlí. Když je úkol „splněn“, uvědomuje si KK, že vlastně nic nepochytil, a bude si tedy muset něco vymyslet. Dozvídáme se také, že už je měsíc v SdP a že to byla vlastně zkouška jeho němectví. Při cestě potká mladou různolící dívku v černých šatech, starší ženu v brýlích a o kus dál i staršího tlustého mužíka v bílém tvrdém límci s červeným motýlkem. Podle Zelenky dojde v této kapitole k „dovršení protagonistovy přeměny“.¹⁵³ K tomuto stanovisku se také přikláním.

11) Přišel 15. březen, říšská branná moc vtrhla do země a Hitler přijel do Prahy. KK fascinovalo vše, co se dělo, a chodil se dívat po Praze, jak nad obchody přibývají německé nápisy a Casino září jako nějaký palác, jako stříbrné pouzdro (vše mělo punc tajemství). Jednoho dne byl do Casina pozván. Byl nadšen přepychovým vybavením, obrazy a unesen krásou barmanek i společnic. Všechny byly plavovlasé. Byli tam Willi i Erna a spousta jiných proříšských přátel. Willi nabídl KK sklenku, ten však odmítl, neb byl abstinent a taky nekuřák. Tyto dvě zásady mu ještě zůstaly. Willi mu vysvětloval, že takhle by měl vypadat v příštím šťastném spravedlivém řádu celý svět, a měl na mysli všechnen ten luxus, který v Casinu měli. Willi: „Každé velké dílo se rodí v odporu nepřátel. (...) Škůdci se mohou skrývat ve všech vrstvách.“¹⁵⁴ V krematoriu byl KK jediným nositelem kultury a představitelem nového řádu, teď dokonce i členem NSDAP. Byl tedy vy-

¹⁵² Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005.

¹⁵³ Zelenka M., *Fuksův souboj se zlem*, in: Romboid, Roč. 25, č. 8, 1990, str. 73.

¹⁵⁴ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 95.

zván, aby zhodnotil, jak to u nich v krematoriu vypadá. KK: „...je to tragédie (...) Jsou tam takoví, kteří nic nechápou...“¹⁵⁵ Pak postupně vyjmenoval Zajíce, Berana, Vránu, Liškovou, Pelikána i ředitele krematoria Srnce a tím nad nimi vynesl ortel smrti. Pravděpodobně aniž to tušil. Ze svého soukromí pak pana Strausse, Rubinsteina, Bettelheima, jeho synovce i jejich hospodyně Anežku, která sice Židovka není, ale jistě bude také *nasáklá*. Willi mu vysvětlil, že je (Židy) Vůdce nemá rád, protože nic nechápou. Je to prý nešťastný a zbloudilý národ. Willi vyprávěl, jak ve Spartě zabíjeli neduživé děti. Mohlo by se to zdát jako krutost, bylo to však pro ty děti obrovské dobrodiní, bylo to zdravé i pro národ. Willi pak KK poodkryl židovství jeho ženy – její matka totiž dělala ryby ve sladkém rosolu, což byl *způsob* židovský, a Lakmé že sice tvrdila, že jména nic neznamenají, ale za svobodna se jmenovala Sternová. Pak také propagovala v rodině češtinu, a dokonce málem zatajila lístek od Williho s pozvánkou na box, vůdčův oblíbený sport. A bylo toho ještě daleko víc, co Willi zmínil. Poté panu KK naznačili, že kdyby se stal ředitelem krematoria, nesměl by se stýkat s Židy a v jeho rodině by jistě nemohla být Židovka. Jeden z hodnostářů promluvil: „Herr Kopfrkingl¹⁵⁶, my musíme v zájmu celku a svého poslání přinášet *oběti*.“¹⁵⁷ A ani netušil, co jeho slova způsobí. KK: „Mohu se přece dát rozvést.“¹⁵⁸ A další z jeho hodnot, které uznával, se zborčila jako domeček z karet. Ostatní přitakali a doporučili mu další sňatek. Lakmé musí pochopit, že si s KK nezaslouží žít, že se to neslučuje s jeho ctí. „Čeká ji, Karl, mnoho strastí...“¹⁵⁹ Když pak KK přišel v noci domů, usedl pod stojací lampu a začal si číst v knize o Tibetu. Zdálo se mu však, jako by z knížky někdo vystupoval. Rozhodl se tedy, že půjde radši spát. Takový klam nitra můžeme přičíst Kopfrkinglově začínající schizofrenii.

¹⁵⁵ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 96.

¹⁵⁶ pane Kopfrkingl

¹⁵⁷ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 100.

¹⁵⁸ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 100.

¹⁵⁹ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 100.

12) Dvanáctá kapitola ve filmu opět chybí. Jde o kapitolu, ve které vezme KK rodinu na Petřínskou rozhlednu a z výšky jim ukazuje Prahu. Výtah obsluhuje mužík v bílém tvrdém límci a červeném motýlku, nahoře pak potkávají dceru pana Holého s mladým mužem a manželský pár – ženu v klobouku s pérem a svazkem korálů na krku a pána s tvrdým kloboukem a holí. Skrze dialogy těchto manželů dojde k jakési rekapitulaci míst, na kterých se s rodinou Kopfrkinglových setkali. Muž uvádí výroky své ženy na pravou míru: „...nejši v panoptiku, seš na rozhledně...“¹⁶⁰; „...nejši na pouti, seš na rozhledně...“¹⁶¹; „Je to tady všechno ze železa a ne z vosku, blbá, nejseš na boxu! Seš na rozhledně!“¹⁶² Z Petřínské rozhledny zahlédnou Kopfrkinglovi pohřeb. KK poznal podle hudby, že jde o pohřeb ženy, a posteskuje si, že jí bude trvat dlouho, než se rozpadne. V krematoriu by jí to trvalo pouhých pětasedmdesát minut. Dále KK ukáže dětem, jakým směrem je Říše, Růžová ulice, ve které se nachází Casino, Chrám smrti a stadion, který se dříve jmenoval Masarykův. „...i když na jménech nezáleží...“¹⁶³ Na jménech už v tuto chvíli záleží a nejen na jménech, ale hlavně na původu. Když sestoupí dolů, potkají starší ženu v brýlích.

13) KK vysvětluje řediteli krematoria: „Nemohl jsem přijít včas, stalo se, co jsem nepředvídal. Měl jsem porady.“¹⁶⁴ Ředitel neřekl ani slovo a KK odešel. Sám pro sebe si pak KK řekl, že je dobře, že už tu ředitel dlouho nebude, protože škůdce na takových místech by netrhl nikdo. KK projde okolo žárovišť, pozdraví Zajíce a Berana a pokračuje do přípravný za panem Dvořákem. Rozhovoří se nad mrtvými a pak si všimne železné tyče, která ležela na zemi před výklenkem zakrytým záclonou. Když KK odcházel z budovy, vylezl z vrátnice pan Fenek: „...copak to morfium...?“ KK: „...jestli nepřestanete dotírat, hlásím věc policii. Víte, že se morfinismus trestá. Je to zvrhlost, která se

¹⁶⁰ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 104.

¹⁶¹ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 105.

¹⁶² Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 106.

¹⁶³ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 103.

¹⁶⁴ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 109.

neslučuje se ctí člověka. Ať už neslyším ani slovo, nebo vás dám odvést (*sic*) do blázince."¹⁶⁵ Když KK viděl, že to na pana Fenka zafungovalo, spokojeně si řekl, že je dobře, že i silou a charakterem se dá lidem prospět. Byl přesvědčen o správnosti svého chování a zacházení s lidmi. Doma pak načapal Miliho, jak schovává nějakou fotografii. Vymínil si, aby mu ji Mili ukázal. Byl to boxer, řeznický učeň z Klubu mladých. KK: „Jak jsi to získal? Vy se znáte?“¹⁶⁶ Mili byl v Klubu mladých dvakrát. Na letáčku totiž stálo - ‚Přijďte mezi nás!‘ KK: „Ale to je, Mili, skvělé, kamarádit s boxerem! Musíš být, Mili, tvrdý, statečný, stoprocentní, máš přece německou krev. Po mně (...) Po prázdninách přejdeš na německé gymnázium. (...) Chodit s boxerem je rozhodně dobré...“¹⁶⁷ KK byl již přesvědčen o své vyvolenosti a cítil se jako opravdový, stoprocentní Němec. Když se však KK dozvěděl, že boxer Milimu říká, že musí boxovat, cvičit se, aby mu seděly rány, protože Němci vtrhli do země, posmutněl a řekl si, že mu to vysvětlí později. Před svatodušními svátky zatklo gestapo Zajíce, Berana i Srnce. KK je litoval, ale nedalo se prý nic dělat. Děti odjely za tetou do Slatiňan, a tak zůstal KK se ženou sám. Bylo to zrovna v době, kdy se mělo rozhodnout o jeho povýšení. Navrhl ženě, aby si udělali na oslavu takovou malou hostinu. Svátečně se oblékli, usedli k obkládaným chlebíčkům a mandlím a KK hovořil o pohřební hudbě. KK: „Je nám otevřeno nebe, na kterém za celých těch devatenáct let, co jsme spolu, nepřelétl jeden jediný mráček, nebe, jaké někdy vídám nad mým Chrámem smrti, když se v něm právě nikdo nespaluje. Ale v koupelně, všiml jsem si, máme rozbitý ventilátor...“¹⁶⁸ Dal tam provizorně smyčku, aby šel ventilátor otevřít ze židle. KK poslouchaje rádio: „...jaká je to pravda, že umírá chud, kdo nepoznal krásu hudby...“¹⁶⁹ Šli do koupelny, KK poprosil Lakmé, aby zapnula ventilátor. Vylezla tedy na židli, KK jí dal smyčku kolem krku a se slovy „Co abych tě, drahá, oběsil?“

¹⁶⁵ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 110.

¹⁶⁶ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 111.

¹⁶⁷ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 111.

¹⁶⁸ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 113.

¹⁶⁹ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 113.

strčil do židle. Oblékl se a německé kriminální policii do protokolu nardiktoval, že to udělala zřejmě ze zoufalství, protože měla židovskou krev. V duchu ji pak politoval. Takovou oběť ovšem pro své němectví musel přinést. „Zachránil jsem tě, drahá, před utrpením, které by tě jinak čekalo.“¹⁷⁰ Vraždil tedy poprvé a vraždil z naprosté lásky, nikoli z nenávisti. Lakmé byla zpopelněna v Chrudimi u Slatiňan. Po svato-dušních svátcích byl KK jmenován ředitelem krematoria. Propustil pana Vrátu i paní Podzimkovou, pana Dvořáka, Pelikána a Fenka si ponechal.

14) Pro děti to byl otřes. KK: „Dnes, nejdražší, je život velký boj (...) je třeba statečně nést všechny oběti a strasti.“¹⁷¹ Možná už se Nebeská převtělila v něco jiného, žeh uspišuje. Ostatně nic není v životě lidském jisté, jen smrt a teď i Vůdcova nová, šťastná Evropa. Najednou měl KK jistoty dvě. Věřil v ně a měl pocit, že udělal dobře, když Lakmé oběsil. Zmínil se dětem, že po prázdninách přejdou na německé školy, a pozastavil se nad Miliho jemnou zženštilostí. Jednou si dokonce posteskl Willimu v Casinu. Aby to s Milim nedopadlo jako s tím ubohým Vojtíkem. Willi: „Matka byla poloviční Židovka, to se zřejmě projevuje. Milivoj je míšenec druhého stupně. (...) je čtvrtčinným Židem... (...) Obávám se, Karl, že nám ho do našeho gymnázia nevezmou.“¹⁷² Nad Varšavou zavlál hákový kříž. KK se hezky oblékl (nové černé vysoké boty a zelený klobouk s pérem), vzal si do kapsy saka malé kleštičky a šel Milimu ukázat krematorium. Společně vyšli před dům, kde si hráli Jan Bettelheim s Vojtíkem. Zajímalo je, kam Mili jde. KK odpověděl, že na procházku. Stavili se v cukrárně, KK dal Milimu peníze na eskymo a věneček. „Tak počkej, mlsné zvíře...“¹⁷³ Cestou potkávají tlustého mužíka s bílým tvrdým límcem a červeným motýlkem. Pokračují v cestě přes hřbitov, protože je to hezčí cesta. KK: „Než jsem se stal ředitelem, chodíval jsem tady v poledne na

¹⁷⁰ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 113.

¹⁷¹ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 115.

¹⁷² Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 116.

¹⁷³ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 117.

procházku.¹⁷⁴ Opět potkávají známý manželský pár. Dáma v klobouku běží před mužem, on ji stíhá a láteří. Muž se zastaví u KK se slovy: „Je to blázen, to mi dělá furt. Myslila, že jí (*sic*) vedu na nějaký masakr...“ To je v kontextu nadcházející scény jakousi předzvěstí Miliho vraždy. KK s Milim pokračují dál. KK ukáže Milimu pece, popíše vše jako tenkrát panu Dvořákovi a společně pokračují v prohlídce. Ocitnou se v přípravně mrtvol. KK: „Ukážu ti tuhle rakev. Je zatlučená, protože se už nebude otvírat. (...) v pondělí jde odsud rovnou do obřadní síně.“¹⁷⁵ V rakvi ležel čistokrevný statečný Němec, žádná změkčilá, zženštilá duše. Čistý původ. KK ještě začne nad rakví hovořit německy. Dokazuje to, že je přesvědčen o správnosti činu, který se chystá spáchat. KK vezme železnou tyč, která ležela v koutě u výklenku, a se slovy „...co, Mili, aby sis lehl k němu?“ povalí chlapce na kolena a utluče ho. Nakonec rakev zatluče kleštičkami a odejde. KK: „Smrt sblížuje, v lidském popelu není rozdíl. (...) jak by byl jinak v životě trpěl, čeho jsem to dobré dítě ušetřil.“¹⁷⁶ Byl naprosto přesvědčen o správnosti svého činu a i podruhé vraždil z lásky. U vrátnice ještě zvolal, aby mu Mili neutíkal. Za čtyři dny potom nahlásil na německé kriminální policii, že pohřešuje syna. Utíkal prý už odmalička. Zatím byl Mili již čtyři dny smíchán s popelem čistokrevného esesáka.

15) Po vítězném polském tažení bylo KK důvěrně sděleno, s jakým experimentem se počítá. Byl podzim roku 1939. Mělo to být k očistě cti německého lidu, ke spravedlivému uspořádání světa. KK měl potřebné zkušenosti, měl rád mechanismy, automatismy a byl hrdým nositelem němectví. Bylo třeba vyzkoušet plynová žároviště pro budoucnost, která je vždycky nejistá kromě smrti a německého vítězství. Byla však nutná *naprostá mlčenlivost*. KK si připadal jako *vyvolený*. Chodil do Casina, měl plavovlasé milenky, chodil za nimi i jinam, jen k Malvazu už dávno nechodil. Najednou je tedy jasné, že

¹⁷⁴ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 118.

¹⁷⁵ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 119.

¹⁷⁶ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 120.

KK měl milenky i předtím. Litoval paní Prachařovou i doktora Bettelheima, který nemohl provozovat praxi a ani auto už neměl. Nad vchodem do jídelny visel Kopfrkinglovým místo nikaragujského prezidenta Vůdce. Jednou si KK vzpomněl, šel do koupelny a *pod ventilátorem u motýla zapálil svíčku*. Nebyl tak bezcitný, jak by se mohlo zdát. Dále čítával svou knihu o Tibetu a jednou, když si četl pod rozsvícenou lampou, někdo zaklepal. Příchozí hovořil německy: „Mohu mluvit s panem ředitelem Kopfrkinglem?“ KK: „Račte přijmout místo, právě jsem četl knihu (...) Smím vám něco nabídnout? *Koňak? Českou slivovicí?*“ Host: „Děkuji, alkohol nepiji, ani nekouřím. Jsem abstinent...“¹⁷⁷ Vyžádal si trochu čaje s máslem. Host: „Kušog. Jsem tulku z kláštera Mindoling. Zemřel nám dalajláma. Léta hledá Tibet, naše požehnaná země, (...) toho velikého muže, (...) do něhož se Buddha spasitel převtělil, a konečně, po létech hledání a pátrání (...) ho našel.“¹⁷⁸ Trůn ve Lhase prý očekává KK. Je však třeba *naprostá mlčenlivost, je to tajné*. Od této chvíle se KK začal prolínat svět reálný se světem knihy o Tibetu a jeho schizofrenie propukla. Přijde prý ještě několikrát a pak spolu odejdou do Himalájí, rajské, požehnané vlasti. Zina zpozorovala podle šálku s čajem a máslem, že měl otec návštěvu, a zeptala se na ni. KK jí řekl, že to bylo tajné a že o tom nesmí nikde mluvit. Pak se zeptal, jak se jí líbí v nové škole. Zina však ztratila kamarádky, s čímž nepočítala, a vypadá to, že i pan Míla se s ní rozejde. KK vzpomene na chudáka paní Strunnou, slečnu Čárskou, Liškovou, Podzimkovou, pana Holého, Strausse i Rubinsteina a podotkne, že člověk vlastně ztrácí pořád. Ani o Milim prý nejsou žádné zprávy. Přizná se Zině, že povýšil, že budou mít mercedesku a ať se netrápí, že Češi budou stejně likvidováni, tedy vlastně poněmčováni. Pak Zině nabídne, aby si šli společně projít v sobotu krematorium. Když Zina odešla, navštívil ho opět tibetský mnich. Mnich: „Rimpoče, je čas. (...) Zed', která zacláněla váš rozhled, padla. Nebe se

¹⁷⁷ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 123.

¹⁷⁸ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 123.

otevřelo, nad námi jsou nekonečné hvězdy... (...) spasíte svět. (...) vy jste Buddha!“¹⁷⁹ KK je najednou jak vyvoleným německého národa, tak Buddhou. KK: „Nebe se otevřelo, nad námi jsou nekonečné hvězdy. *Lags so*. Jak jsem to léta čítal v David-Neelové, v knize o Tibetu. (...) Ve jménu šťastného příštího lidstva není žádná oběť pro mne dost velká. (...) Ale musím tu ještě něco vykonat, ještě spasit jednu dobrou duši. Ještě jednu duši (...) zachránit před utrpením, které by ji v tomto příštím šťastném světě čekalo.“¹⁸⁰ Mnich se usmál a v té chvíli se KK jakoby zamřil svět. Bylo to zamření jeho vlastní duše. V jídelně se zjevili muži v bílém, tři *andělé*, a vyvedli KK z bytu, do bílého auta s červeným křížem a německou poznávací značkou. V polovině května roku 1945, po válce, „viděl pan KK okénkem sanitního vlaku na jakémsi nádražíčku malého německého města zástupy vyhublých lidí, vracejících se domů“¹⁸¹. Zdálo se mu, že mezi nimi vidí pana Strausse, Bettelheima, Rubinsteina a další. Chtěl jim zamávat, ale měl zrovna ruku v kapse, ve které nahmatl kousek nějakého provázku a kostku cukru. KK: „Šťastné lidstvo. Spasil jsem je. Jistě už nikdy nebude na světě pronásledování, nespravedlnost a utrpení, jistě už ne (...) teď nastává ten nový řád.“¹⁸²

ZÁVĚR

Nyní se pokusím shrnout všechny sledované prvky své pracovní hypotézy v novele SM. Díky konfrontační analýze, již jsem na tuto práci v určité modifikované podobě uplatnila, by se měla potvrdit pracovní hypotéza, kterou jsem si stanovila v Úvodu.

Shrňme si, jaký komplex prvků jsme v této práci sledovali. Šlo o metonymii a její různé modifikace – metonymičnost Kopfrkinglova jazyka, jeho specifičnost, nepůvodnost (přejatost), dále jsme se vě-

¹⁷⁹ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 124.

¹⁸⁰ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 126.

¹⁸¹ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 126.

¹⁸² Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 127.

novali symptomům afázie, které lze na KK sledovat, ač jen v omezené míře, jelikož KK není příkladem patologického afatika. Je nutno zdůraznit, že postava KK nebyla s tímto záměrem napsána. KK byl, jak sám Fuks v mnoha rozhovorech uvádí, spíše než člověkem nemocným lidskou bytostí svedenou zlým politickým režimem.

Dále jsem se pokusila propojit onu metonymičnost řeči KK s masochismem. Masochistické prvky, jež zde popíši a které lze na KK pozorovat, jsou prvky asexuální. Sexualitu dodává postavě KK až film. Určité masochistické prvky (například česání hřebínkem, zdůrazněná fascinace převážně lidskou šjí) jsou pouze ve filmu.

Použijeme-li slovník Mravcové – „Kopfrkinglův vzletný jazyk“ a pojmenovávání příslušníků jeho rodiny (kočku nevyjímaje) připisují z perspektivy své pracovní hypotézy afázii.

V neposlední řadě jsem se také věnovala symbolu (dle Zelenky motivu) kočky a kočkovitých šelem (potažmo dravých šelem) přítomných jak v novele, tak ve filmu.

Odkaz ke kočkovitým šelmám a dravcům nacházíme již v první kapitole, která nás přivádí do prostředí zoologické zahrady. Leopard je v tomto případě středem pozornosti, jelikož byl prvopočátkem setkání KK a Lakmé. Téměř v každé kapitole se hovoří o Rosaně, což je kočka rodiny Kopfrkinglových, která je v podstatě jediným svědkem vraždy Lakmé. Ve filmu se jmenuje Roxana. Není-li zrovna na scéně přítomna Rosana, hovoří KK alespoň o svém seznámení s Lakmé v zoo před leopardem. Objektem zájmu KK je i uklízečka paní Lišková, jež je také nositelkou jména jedné z šelem a která je v tomto případě spíše šťvanou zvěří (KK ji také udá). Ráda bych zde zdůraznila asexualitu Kopfrkinglova chování v próze, na druhou stranu pak sexuální podtext, který přináší film. Když už jsem zde zmínila šťvanou zvěř, uvádím i jednu zajímavost týkající se jmen. Téměř všichni zaměstnanci krematoria mají zvířecí příjmení a díky KK se tyto lidé stávají šťvanou zvěří. Jejich příjmení jsou tedy naprosto příhodná. KK se

v závěru novely i filmu stává sám dravcem, který vraždí (kruh se tak uzavírá).

Hovoříme-li o jménech, nemůžeme opomenout typické Kopfrkinglovo pojmenovávání jeho blízkých. Má pracovní hypotéza poukazuje na afatickou poruchu, jež pracuje s metonymií a která vysvětluje onen neobvyklý sloh. Jména jako Nadoblačná, Čarokrásná, Něžná, Slunná a další jsou pak důsledkem této choroby. Je však nutné opět zdůraznit, že postava KK s tímto záměrem psána nebyla a symptomy afázie sledujeme. V pojmenovávání lidí zůstává film věrný své literární předloze. V pojmenovávání věcí jsem u KK zachytila dvě nestandardní pojmenování – restauraci U Hroznýše říká U Stříbrného pouzdra a krematoriu Chrám smrti.

S afatickou poruchou souvisí i stálé opakování vět, jež jsou přejaté a které si KK osvojuje od svých přátel. Dochází tak ke grotesknímu mísení myšlenek protihitlerovských s názory proříšskými. Díky těmto přejatým větám můžeme na KK jasně vidět jeho proměnu z milujícího otce rodiny ve služebníka SdP, který přikročí k nejradikálnějšímu možnému řešení vlastní situace.

Jak jména (viz výše), tak stále se vracející věty jsou zdůrazněny v kap. Rozbor novely a v Příloze. Jde například o původní promluvy KK: „Jsem abstinent, nepiji. Ani nekouřím...“; hovoří-li o panu Straussovi: „Je to hodný a spořádaný člověk. Přišel chudák o ženu, zemřela mu na krční souchotě, i o syna, zemřel mu na spálu...“; hovoří-li o hudbě: „Citliví lidé hudbu milují...“ Nepůvodní myšlenky, které pak používá, mají původ v rozmluvách s přáteli a v knize o Tibetu, ze které čerpá životní moudra a jejíž myšlenky se pak prolínají s fašistickou ideologií.

Jak jsem uvedla již dříve, jedním z důsledků afázie je i přejímání cizích názorů a slovní zásoby, kterou pak KK nekriticky užívá a kombinuje.

K osobnosti KK patří i rituály, jako je předčítání zajímavých zpráv z denního tisku a dle nastavené pracovní hypotézy i fetiš

s prvky masochismu. Tímto fetišem je čtení z knihy o Tibetu (které je zřejmé jak v novele, tak ve filmu) a stálé upravování hřebínkem (pouze ve filmu), kterým češe nejen sám sebe, ale i rodinu a mrtvoly v přípravě. Posledním fetišem vysledovaným u KK je zaujetí převážně lidskou šíjí a fascinace smrtí.

V kapitole Rozbor novely jsem poukázala na fakt asexualitu masochismu, který je patrný v novele. Ve filmu však získává nádech sexuální – konkrétně: KK vodí velmi často lidi za krk, jde-li o ženskou šíjí, lze vyzorovat u KK větší, spíše sexuální zájem. Kopfrkinglova sexuální charakteristika je ve filmu zdůrazněna ve spojení s návštěvou nevěstinců. V novele je tato charakteristika potlačena.

O schizofrenii není ani v novele, ani ve filmu pochyb. Ve filmu je však dříve znázorněno propuknutí Kopfrkinglovy choroby (viz Přílohu - záběr 47)), která je znázorněna vnitřním dialogem se sebou samým coby tibetským mnichem. V novele jde o poslední kapitolu.¹⁸³

Tichý hovoří o motivech vázaných na hlavní, základní téma díla. V textu se motivy tohoto druhu opakují (vracejí se), přičemž mohou modifikovat svůj význam (motiv návratné).¹⁸⁴ Jde o motivy železné tyče, šňůry od ventilátoru, motiv kočky, rakve atd. Všechny tyto motivy vedou ke stejnému tragickému závěru. Naznačují vraždu či smrt. Stejným mementem smrti jsou i postavy, které se v průběhu novely i filmu stále vynořují. Jde o starší ženu v brýlích, mladičkou růžolíci dívku v černých šatech, staršího tlustého mužika s červeným motýlkem v bílém límci, manželský pár – tlustšího muže s holí, v tvrdém klobouku a ženu s dlouhým pérem na klobouku a svazkem korálů - a Maličkou od Malvazu. Maličká od Malvazu je ve filmu dívkou v černém. Vzhledem k tomu, že se objevuje v klíčových situacích, kdy KK například hovoří o smrti, převtělování, anebo se zjeví ve chvíli, kdy se v panoptiku hovoří o smrti, přikláním se k tezi Mravcové, že je tato dívka „mementem a motivem cesty ke zločinu“, a chápu ji jako

¹⁸³ Srovnej: kap. 15) – str. 49-51.

¹⁸⁴ Tichý V., *Motiv a význam*, in: Sborník Pedagogické fakulty v Ústí nad Labem. Řada bohemistická, 1990, str. 77-111.

slečnu smrt, která KK provází životem. Tlustší muž s holí, v tvrdém klobouku a žena s dlouhým pérem na klobouku a svazkem korálů potkávají rodinu Kopfrkinglových na několika místech (v panoptiku, na boxu, na rozhledně, když vede KK Miliho do krematoria). Péro na ženě klobouku je i pérem na novém klobouku KK, jež si vezme, když jdou s Milim do krematoria, a hůl, kterou muž často zvedá nad hlavu, aby hnal ženu před sebou, je náznakem železné tyče, jíž KK zabije Miliho. Funkce postav v novele se liší od funkcí postav ve filmu, a proto není možné je tu detailně popsat. Navíc je to i věcí interpretace.

To, že se v novele i filmu objevují stále titíž lidé, by mohlo být dáno tím, že je v novele znázorněn svět očima KK, ač autor zvolil pro SM er-formu. Postavy, se kterými se setkáváme, považuje KK za tytéž, ale ve skutečnosti nejspíš totožné nejsou. On je pouze takto vnímá. Jeho svět je uzavřený a málo zalidněný. Příkladem by mohl být ve filmu starší tlustý mužík s červeným motýlkem v bílém límci, který je jak majitelem panoptika, tak se s ním KK potkává u Malvazů a pak stojí najednou v ringu jako sudí.

Jak jsme měli možnost vidět, je metonymie v novele jednoznačně přítomna. Filmem však získává na zřetelnosti a řekněme na hmatatelnosti. Je jasnější. Těžiště metonymičnosti této prózy spočívá v promluvách KK, v promluvách ostatních postav a symbolech/motivech, které v sobě nesou odkaz k tragickému závěru.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Brabec V., *Ladislav Fuks a jeho Spalovač mrtvol*, in: Svobodné slovo. – Roč. 24, č. 199 (20. 7.), 1968.

Bráblík F., *Pravděpodobné zdroje Spalovače mrtvol*, in: Filmový sborník historický. Česká a slovenská kinematografie 60. let – Sv. 4, 1993.

Bystrov V., *Rozhovor nejméně čtvrt roku před premiérou*, in: Svobodné slovo. – Roč. 24, č. 279 (11. 10.), 1968.

Deleuze G., *Masoch a masochizmus*, in: Leopold von Sacher-Masoch, *Venuša v kožuchu*, Bratislava, PT, 2002.

Doležel L., *Narativní způsoby v české literatuře*, Praha, Český spisovatel, 1993.

Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005.

Jakobson R., *Dva aspekty jazyka a dva typy afatických poruch*, in: Poetická funkce, Praha, H&H, 1995.

Klímeš L., *Slovník cizích slov*, Praha, SPN, 2005.

Landa P., *Spalovač mrtvol před premiérou*, in: Svět v obrazech. – Roč. 25, č. 4 (28. 1.), 1969.

Měšťan V., *Spalovač mrtvol*, in: Práce. – Roč. 24, č. 252 (15. 9.), 1968.

Mravcová M., *Čtvero literárních inspirací*, in: Filmový sborník historický. Česká a slovenská kinematografie 60. let, Sv. 4., 1993.

Literatura ve filmu, Praha, Melantrich, 1990.

Navrátil J., *Fuksův Spalovač mrtvol*, in: Nové knihy. – č. 31/32 (3. 8.), 1983.

Opelík J., *Spalovač mrtvol*, in: Literární noviny. – Roč. 16, č. 32 (11. 8.), 1967.

Rajnošek L., *Spalovač mrtvol*, in: Host do domu. – Roč. 16, č. 5, 1969.

Svoboda S., *Spalovač mrtvol*, in: Kino. – Roč. 24, č. 6 (20. 3.), 1969.

Tichý V., *Motiv a význam*, in: Sborník Pedagogické fakulty Ústí nad Labem. Řada bohemistická, 1990.

Zelenka M., *Fuksův souboj se zlem*, in: Romboid. – Roč. 25, č. 8, 1990.

Zvoníček S., *O spalovači mrtvol*, in: Květy. – Roč. 19, č. 21 (31. 5.), 1969.

Zvoníčková J., *Spalovač mrtvol*, in: Kino. – Roč. 23, č. 24/25, 1968.

FILMOGRAFIE

Spalovač mrtvol, 1968

Režie: Juraj Herz

Scénář: Ladislav Fuks, Juraj Herz

Hrají: Vlasta Chramostová, Rudolf Hrušínský, Jiří Menzel, Ilja Prachař,
Miloš Vognic, Věra Vlčková, Jana Šulcová, Marie Rosůlková,
Míla Myslíková, Nataša Gollová, Zora Božinová, Oldřich Vízner,
Jan Vlček, Jan Rericha, Vladimír Menšík, Jiří Lír, Jan Kraus,
Václav Kotva, Eduard Kohout, Jiří Hálek, Carmen Mayerová

PŘÍLOHA - SROVNÁNÍ FILMU A NOVELY

Při konkrétním srovnání budu sledovat samu naraci, jednání postav, funkci motivů, synekdochické detaily, masochistické projevy KK, metonymii v novele i ve filmu a posun, který se udál přesunutím novely na plátno. V obecném měřítku totiž filmový jazyk mnohdy mění úhel pohledu i původní charakteristiku postav – někdy zužuje, jindy rozšiřuje. Sám Juraj Herz v jednom z rozhovorů řekl, že bylo velmi těžké přepsat novelu do filmové podoby, a to hlavně proto, že novela postrádala dialogy. SM je především monologická novela, která má těžiště v hlavní postavě a jejích rozmluvách a monolozích (KK dokonce často hovoří za své bližní – odpovídá si na otázky vlastními odpověďmi). Film sice ponechal těžiště v KK, ale rozšířil pole působnosti postavám vedlejším a zvýraznil všechny metonymické detaily, se kterými kniha sice pracuje, ale jimž až obraz dokáže přidat na důležitosti – divák snáz pochopí jejich symboliku. Pro přehlednost budu postupovat po jednotlivých scénách a tam, kde dojde k významovému posunu a kde se bude film lišit od předlohy, uvedu kurzivou původní význam.

1) První záběry filmu se odehrávají v zoologické zahradě. KK přemýšlí nahlas o životě, o tom, jak by se měl více starat o rodinu. Lakmé, jak jí pan KK říká (tedy jeho žena Marie) odvětí, že se jim snad špatně nevede. KK souhlasí, ale tvrdí, že je to její zásluhou. Díky její „blažené matce“ (a jejímu věnu) a slatiňanské tetě, která je doteď podporuje. Děti (Zina a Milivoj) se objevují náhle v jedné z klecí (předstírají zvěř) a jsou KK pokáráni. Je to místo pro zvířata, nikoli pro lidi. Zajímavé jsou také prostřihy očí KK a očí dravých šelem (tygra, vlka, lva atd.), Lakmé je přirovnána k pávu. Objeví se tam i had, krokodýl, nosorožec, slon, opice. *Taková přirovnání v novele samozřejmě nenajdeme, jde o čistě filmový způsob vyjadřování.* KK hovoří o tom, jak rozmnožit vedlejší příjem – vezme agenta

Strausse a bude mu dávat třetinu své provize. Pan Strauss je dobrý, spořádaný člověk. KK ho chce pozvat na večírek přátel.

Obraz celé rodiny se objeví ve vypouklém zrcadle a KK se kochá její krásou.

V tom okamžiku nás stříh přenesse na portrét KK, který se v půlce jakoby roztrhne, a teprve tehdy začínají titulky. Předchozí scéna byla tedy jakýmsi uvedením do děje, představením hlavního hrdiny a jeho rodiny. Hudba je zpočátku velmi dramatická, později slyšíme ženský zpěv. Titulky jsou proloženy koláží těl, známých i neznámých tváří, končí opět spojením portrétu KK.

2) Stříhem se přeneseme do sálu, kde se připravuje slavnost. Muzikanti ladí, pak začnou hrát. Někteří hosté již sedí na svých místech a jedí, jiní teprve přicházejí. KK hovoří k číšníkovi – nesmí se tam podávat ani kapka alkoholu, jen čaj. Kouření je také zakázáno. KK rozdrtí neznámému pánovi doutník v popelníku s vysvětlením, že na věčnosti také nebude moci kouřit. KK upře pohled ke stolu, kde sedí jeho žena a pan Strauss. *V novele je však pan Strauss pozván do restaurace U Hroznýše, které KK říká U Stříbrného pouzdra, což je důležité z metonymického hlediska a chceme-li v tomto případě poukázat na možnou Kopfrkinglovu afázii.¹ Poté k nim přisedne a hovoří o svém pracovním plánu. Podívá se přes sál a tam pod obrazem spatří „dívku v černém“, která se na něho upřeně dívá. Ve filmu se objeví ještě několikrát. Je jakýmsi mementem smrti. *Dívka v černém se v novele objevuje jako růžolíčí dívka v černých šatech a funkci má jinou než ve filmu. Mám pocit, že ve filmu jde o motiv smrti, symbol, který je v průběhu filmu stále připomínán a je předzvěstí vražd, které KK spáchá.* KK se omlouvá panu Straussovi – do sálu totiž přichází pan Reinke² se svou ženou. S panem Reinke bojoval KK ve válce za Rakousko. Z hlasu KK je slyšet, že jde o velmi vzácného přítele. *Reinkem se ženou se v novele objevují o něco později – až když přicházejí**

¹ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 9.

² V kapitole Rozbor novely ho nazývám jeho křestním jménem - Willi.

ke *Kopfrkinglům na návštěvu*.³ Na scéně se zjevuje další manželský pár, který se bude objevovat vždy v klíčových situacích (podobně jako dívka v černém). Jde o pána v černém a dámu s kloboukem. *Tento pár se v novele objevuje poprvé také o něco později – v panoptiku*.⁴ *V tom už se s nimi filmový divák setkává podruhé a tuší, že to asi nebude náhoda.* Pán dámě vždy nadává. V místnosti se objevili omylem, protože dáma chtěla manžela vzít na filharmonii. Kamera se vrací zpět ke stolu KK. Ten se ptá pana Strausse, zda také tak miluje hudbu jako on. „Citliví lidé totiž hudbu milují.“ KK se dále pana Strausse ptá, zda náhodou není příbuzný s Johannem nebo Richardem Straussem. Žel nikoli, odpovídá pan Strauss. Pan Strauss si zapaluje doutník, ale KK mu ho vezme a opět rozdrtí. Vytahuje svou knihu o Tibetu, která je jeho nejoblíbenější, a dává si ji před obličej tak, že mu jsou vidět opět jen oči. Tento obraz divák vidí stále, ale to už KK stojí před celým sálem a „káže“ o krematoriu a smrti žehem, cituje z milované knihy. Opět usedá ke stolu, pan Strauss odchází a KK si povídá se svou Lakmé. Dozvíme se, že pan Strauss je Žid. To ovšem KK popírá s tím, že Straussové přece Židé nejsou. Lakmé odpoví, že „jména přeci nic neznamenají“. Sám jí říká Lakmé místo Marie a po ní chce, aby mu říkala Romane místo Karle. KK jí hladí krk (*motiv hlazení krku je opět pouze výrazem filmového jazyka, tento motiv v novele nenajdeme*) a říká, že je to proto, že má rád krásu a je romantik. KK se zahledí do prázdna.

Chronologie původního textu je zde narušena tím, že v knize jde rodina nejprve do panoptika a teprve pak KK vybírá obrazy v rámařství v Nekázance; ve filmu je to naopak. Na mou analýzu to však nemá vliv.

3) Divák má stále pocit, že se nacházíme v sále, ale to už je KK v rámařství, kde vybírá obrazy (z prvního rozšířeného příjmu) pro rodinu. *Tato scéna je v novele pouhým vyprávěním KK jeho ženě. Zá-*

³ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 28.

⁴ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 17.

libně se dívá na polonahé slečny na černobílých fotografiích (v *novele* přitom není jediná zmínka o tom, že by měl zálibu v cizích ženách; jednou jedinkrát se čtenář dozvídá o tom, že KK chodí k Malvazům, není však jednoznačné, proč tam chodí; až ve filmu vyvěrá na povrch, že k Malvazům chodí jednou měsíčně za slečnou Dagmar, viz 16)), nakonec si ale vybere obraz s motivem svatby (v *novele* obraz města Maryborough, který nakonec místo do koupelny pověsí do předsíně) a portrét s nikaragujským prezidentem. Dá ještě zarámovat zákon o kremaci. Obchodem se mihne záhadná dívka v černém. Dceru pana Holého, který rámařství vlastní, jsme už také měli možnost vidět – na slavnosti. Detailním záběrem na obličej pana KK se přenášíme ke Kopfrkinglům domů.

4) KK se vítá se svou ženou a oslovuje ji Nebeská. Je to další z mnoha pojmenování, jež užívá. Manželé společně rozbalují obrázky, které KK přinesl. Je slyšet, jak Zina cvičí na klavír. Dozvídáme se, že Mili je venku se synovcem pana doktora Bettelheima. Z předsíně přecházejí do obývacího pokoje, kde Zina cvičí. Rozhlížejí se, kam by obrazy umístili.

5) Stříhem se přeneseme do koupelny. Tu má KK ze všech místností v celém bytě nejraději. Pověsili tam obraz s výjevem svatby, ale KK se to příliš nelíbí. Místo toho si na tom samém místě představuje obrazy polonahých dam, které viděl v rámařství. Hovoří však o tom, že by se tam spíše hodila nějaká kytice či lovecký výjev, štvavnice na jelena. Otočí se na kočku se slovy – „jak se daří Čarokrásné?“. Dívá se do misky, zda má Čarokrásná dost mléka. Zina pak přináší sklenici s mlékem. Tento detail nás opět přenáší do další scény.

6) KK se ptá paní Reinkeové, zda si nedá trochu mléka. Po záporné odpovědi Zina odnáší mléko Čarokrásné. Manželé Reinkeovi sedí s KK u stolu v obývacím pokoji, Lakmé obsluhuje vzácnou návštěvu. KK předčítá z novin (to je ostatně jeho zvyk). *I v novele je běžnou součástí života KK předčítání z novin.* Pan Reinke začne svou „přednášku“ o Hitlerovi, oslavuje připojení Rakouska k Říši. Je zaujat

obrazem nikaragujského prezidenta, ale dál pokračuje ve „výkladu“, podává jim leták SdP. Lakmé nesměle zmiňuje (jinak se ani nevyjadřuje), že děti přece chodí do českých škol a že se doma hovoří česky. KK ji doplňuje, že i knihy mají doma české (i jeho kniha o Tibetu je česky) a v nich samých že koluje česká krev. Reinke však namítne, že kdyby alespoň trochu zapátrali, tak kapku německé krve v sobě jistě najdou. Citlivý člověk totiž cítí i tu kapku. Reinkeovi odcházejí.

7) Před domem potkají Miliho – dívají se s Jenem na auto pana Reinkeho. KK lituje, že Mili nebyl u tak zajímavého rozhovoru, jaký vedli. Přes ulici přebíhá pan Strauss.

8) Před vchodem do krematoria čeká na KK pan Dvořák, nový zaměstnanec, kterého má KK zaučit. Procházejí okolo vrátnice, kde sedí vrátný Vrána („není chudák zdrav, má něco s játry“). Patnáct let chodí KK kolem pana Vrány do krematoria a nepřestává ho obestírat „posvátný cit“. Přirovnává to ke svému manželství, které trvá již sedmnáct let a stále je nádherné (stejně jako když se seznámili u leopardí klece). V tu chvíli se opět objevuje na schodech krematoria dívka v černém, hudba je náhle dramatičtější a kamera zabírá detail očí KK s prostřihem na oči její. KK přidržuje pana Dvořáka za krk a pokračují v cestě. Povolání si pan Dvořák vybral prý krásné, ale velmi zodpovědné. Procházejí okolo pana Fenka (morfinisty), dále do útrobu krematoria. V šatně se potkávají s dalšími zaměstnanci, jeden z nich hovoří o politické situaci, k níž se KK letmo vyjadřuje. Pak zve paní Liškovou k prohlídce krematoria. Ta odmítá, protože k úklidu prý znát všechny mechanismy nemusí. KK je až fascinován její šíjí (když si zavazuje šátek).

9) KK a pan Dvořák pokračují v prohlídce, a když dorazí do místnosti s rakvemi, chce si pan Dvořák zapálit. To mu KK dovolí, ale sám říká, že je nekuřák a abstinent. Opět zazní otázka, zda má pan Dvořák rád hudbu („citliví lidé totiž hudbu milují“). Pan Dvořák nestačí odpovědět. KK pokračuje ve výkladu o systému krematoria, ukazuje mu všemožná tlačítka a „jízdni řád smrti“, říká, jak co funguje atd.

Sestupují do místnosti, v níž se popel pěchuje do plechových válců. KK hovoří o tom, že se sice popel do válců napěchuje, ale že duše (očistěná a zbavená pout utrpení) už je v éteru a dále putuje do dalšího těla (evidentní ovlivnění knihou o Tibetu). Pan Dvořák si opět zapaluje cigaretu. Znovu se objevují v místnosti s rakvemi, kde leží nebožtíci připravení na odpoledne. KK do jedné z rakví nahlíží a hovoří o tom, že ne všechny rakve jdou do výstavní síně, aby se s nimi mohli pozůstalí rozloučit. Takové rakve jsou pak zatlučené. Mezitím pan Dvořák omylem kopne do železné tyče (*v novele si tyče všimne pouze KK*), je slyšet pouze zvuk (jak dlaždičky tyč rozezní). KK mu říká, aby ji tam nechal, že se bude jistě na něco hodit. Kamera zabírá opět detailně jeho oči. Pak pokračují k rakvi slečny Strunné, kterou pan KK otevírá. Rozjímá nad tím, že nevypadá jako mrtvá, protože má narůžovělou pleť. Ale pokud byla už jednou prohlášena za mrtvou, musí být také spálena. KK vytahuje svůj hřebínek, lehce jí upraví vlasy a pak i sám sobě. *Scény, kdy KK upravuje cizí lidi i sám sebe hřebínek, najdeme též pouze ve filmu. Je to jeden z mnoha rituálů, které KK provádí.* Pan Dvořák stále kouří a vypadá velmi nejistě. Pokračují dále do místnosti, v níž jsou vystaveny válce s popelem. U jednoho z nich jsou astry (pravděpodobně umělé).

10) Detailní záběr na astry (tentokrát živé) nás přesouvá do jiného prostředí. KK upozorňuje svou rodinu – své „Nebeské“ – na tu nádheru. Lituje, že nejsou umělé, protože by byly rozkvetlé i ve sněhu. Hovoří o panu Dvořákovi, jak je chudák trémista a stále kouří. A popohání Miliho, aby se nikde netoulal.

11) Další scéna se odehrává na pouti, celá rodina kromě KK se usmívá a baví se. KK je zamračený. V davu zahlédneme i dceru pana Holého. Když to KK přestane bavit, řekne svým „Sličným“, že pro ně má něco lepšího, a otočí hlavu směrem k panoptiku. *V této chvíli se tedy vracíme v novele jakoby na začátek, viz výše.*

12) Nacházíme se uvnitř panoptika, kde kamera zabírá vyděšené obličejy těch, kteří čekají na výklad, a mrtvoly, jež se povalují ko-

lem. KK se jako jediný usmívá a uklidňuje Miliho. Výklad začíná, majitel panoptika (*v novele majitelka*) představuje masového vraha, kamera si v davu najde známý manželský pár – pán opět nadává dámě v klobouku, protože jí připadá vše jako živé. Pán tvrdí, že když jsou v panoptiku, nemůže tam být nic živé, vše je z vosku. Vyprávění se přesouvá do lázní, kde vrah zavraždí mladou ženu. KK to evokuje jejich koupelnu (kamera krátce nahlédne do jejich koupelny). V davu se objeví dívka v černém, kterou KK spatří. Majitel vypráví o tom, jak se jeden mladík oběsil, protože měl mor a nechtěl nakazit ostatní (kamera zabírá postupně Zinu, Miliho, Lakmé i KK), výklad pokračuje tím, že další oběť byla ubita železnou tyčí. Majitel se slovy „tuhle je ten vrah“ ukáže prstem do davu. Hysterická dáma se rozkřičí a společně s mužem (za jeho nadávání) odcházejí. Prohlídka končí. Majitel nabídne KK, aby s ním šel do speciálního oddělení pro pány. *Tím se film opět liší od novely – výklad v panoptiku je sice delší, ale speciální oddělení pro pány v něm nenajdeme.* Tam se nacházejí různé zpitvořené části těla po všemožných nemocích. KK je fascinován, ale ujišťuje majitele (a nejspíš i sám sebe), že dnešní medicína nás před tím může uchránit. Například pan doktor Bettelheim. KK si vytahuje rukáv a zacvičí paži v lokti jako před injekcí.

13) Tento záběr nás přenáší do ordinace doktora Bettelheima, který KK bere krev. Chodí k němu každý měsíc a doktor Bettelheim se ptá, zda má tyto zkoušky zapotřebí. KK odvětlí, že jak pan doktor jistě ví, nestýká se s jinými ženami než se svou Nebeskou, ale z nákazy strach má, protože pracuje v krematoriu. Střih ukáže jednu z „nakažených“ figurín z panoptika. Lékař vysvětluje, že nákaza v takovém případě není možná. Dále hovoří o politické situaci. Pak pan doktor KK vyprovodí.

14) Z okénka vrátnice uvnitř krematoria volá na KK pan Fenek, zastavuje ho a ukazuje mu sbírku much banánových. Rád by ji vyměnil za špetku morfia (od pana inženýra Reinkeho). Ten je ovšem mimo Prahu, protože je mobilizace, říká KK a odchází.

15) Vchází do obřadní síně, kde uklízí paní Lišková, a se slovy „jsem tu dnes brzy, to abych mohl vidět vás“, jde k ní. Paní Lišková odvětlí, že KK vidí jistě lepší věci. Dívaje se na její šiji se jí ptá, jak dlouho už takhle žije a zda je smyslem jejího života úklid v krematoriu. Dále hovoří o tom, že doba je zlá a že by se měla k někomu přimknout. Pozve ji na schůzku s tím, jestli si o tom nechce popovídat. Paní Lišková zařve, protože zjistí, jak je KK blízko, a pak uteče. Přichází další uklízečka (*z novely se dozvídáme, že jde o paní Podzimkovou*), která KK kárá, protože v krematoriu se žertovat nemá. KK předešlou situaci vysvětluje a společně odcházejí. *Tato scéna nemá, dle mého názoru, v novele sexuální podtext, kdežto filmový divák právem dochází k závěru, že KK je vysazen na ženy a pod zámkou „zlé doby“ si sjednává s paní Liškovou schůzku. Ta ho, i podle jeho pohledů, jako žena přitahuje.*

16) *Tuto scénu v novele nenalezneme; jak jsem již napsala dříve, to, že chodí KK k Malvazům, je v textu zmíněno pouze jednou. Literární postava je spíše asexuální, zato postava filmová je v tomto ohledu vykreslena více. Dveře se otevřou a v nich stojí nám zatím neznámá žena. Vítá KK velmi přívětivě a evidentně ho nevidí poprvé. Na dveřích si můžeme přečíst, že jde o „masérský salon Iris“. KK vchází do foyer, kde posedává několik dam ve spodním prádle. Jde tedy o nevěstinec. Dáma, která KK pouštěla dovnitř, od něho dostává květiny. Dozvídáme se, že slečna Dagmar má klienta a pokud by KK chtěl, může jít k jiné slečně. Dáma (pravděpodobně paní Iris) lituje, že k nim KK chodí jen každý první čtvrtek v měsíci. Měl by chodit častěji. KK přitakává a hovoří o svém rozšířeném příjmu, a tedy i možnosti chodit častěji – „a tělu to taky prospěje“. Mezi slečnami se opět objeví dívka v černém. Slečna Dagmar je již hotova a KK se může vystřídat s majitelem panoptika, který u ní byl před ním. Dagmar se na KK těšila celý měsíc. KK jí vypravuje o panu Dvořákovi, který už tolik nekouří, protože už přestává mít trému, vypravuje o panu Straussovi, jak mu jde jeho druhý příjem a jak by ho chtěl rozšířit, a sděluje, že*

koupil Zině k narozeninám šaty. „To víte, slečno Dagmarko, musím se starat o rodinu.“ Pak jde směrem ke stěně pokoje.

17) Vidíme ten samý obraz. To už je ale doma a věší na zeď zasklené mouchy banánové. Opět opakuje, že se musí víc starat o rodinu, a hovoří o svém nápadu najít dalšího agenta, o tom, že pan Dvořák už kouří míň. Pak se lehce zarazí, zda jí to už jednou neříkal. Ptá se Lakmé, zda není v poslední době smutná a zda ji něco netrápí. „Ne,“ odpovídá Lakmé, ale vypadá velmi smutně. Ukazuje Lakmé, co koupil Něžné k narozeninám. Zakryje sakem kameru.

18) Chvíli vidíme jen černo, ale to pomalu odstupuje dále od kamery. Jsou to záda KK, který směřuje ke krematoriu. Potkává obě uklízečky, které nesou uhynulou květinu. KK se dozvídá, že paní Lišková odchází, protože si tam nezvykla. KK lituje, že ji nebude moci nikam pozvat a že končí právě teď, když je v krematoriu zvýšený provoz a na hranicích stojí německá armáda. „Ani tomu panu Vránovi to nechce chytout.“ Kamera zabírá pana Vránu, jak zapaluje věčný oheň.

19) Rána dveřmi nás přesune do šatny v krematoriu, kde jsou snad všichni zaměstnanci. KK si čte knihu o Tibetu. Uklidňuje slovy pana doktora Bettelheima (co by nás zabírali, „násilí se nikomu nevyplácí, žijeme přece v civilizovaném světě, v Evropě, ve dvacátém století“) jiného zaměstnance, který se rozčiluje nad politickou situací v zemi. Otočí se k panu Dvořákovi, zda ví, kdy jde na řadu slečna Čárská? Sedmá, odpoví pan Dvořák. „Tak to je první odpolední pohřeb, to nebude čekat ani minutu, chudák. Měla právě před svatbou. Musím se na ni podívat, jestli je v úplném pořádku.“ Pojídá přitom oběd a kamera zabírá střídavě jeho a rakev, ve které slečna Čárská leží.

20) Slečna Čárská leží v otevřené rakvi, nad ní stojí KK a upravuje ji hřebínkem. Pak upraví vlasy sám sobě. Zdá se, že jde o zvyk (naprosto stejně to udělal u slečny Strunné). Za sklem na KK volá pan Fenek a chce po něm morfium (jeho odraz můžeme vidět ve

skleněné tabuli). „Řekl jsem vám, že pan inženýr Reinke není v Praze. Musíte mít trpělivost. Nemůžete myslet na morfium, když na hranicích stojí cizí armáda. Schází se nějaká konference, může být válka a slečna Čárská měla právě před svatbou.“ (zálibně si ji prohlíží)

21) Z amplionu máme možnost slyšet smuteční proslov z obřadní síně. Pan Dvořák vypadá velmi vyděšeně. Pak se rozezní Dvořákovo *largo* a KK si povzdechne, že to byl „nějaký vzdělaný řečník“, a upozorňuje pana Dvořáka na hranou skladbu. KK: „Za pětasedmdesát minut se slečna Čárská promění v popel a naplní urnu. Ale duše ne. Ta do urny nejde. Ta se převtělí, osvobodí, jak říkají Tibeťané. Vzlétne do éteru.“ Společně se dívají, jak rakev směřuje do ohně. Pan Dvořák odvrací tvář. „Víte, pane Dvořák, předčasná smrt je veliké dobro jenom tehdy, když člověka zbaví velikého trápení.“ KK drží pana Dvořáka opět za krk. Pan Dvořák: „Já bych nejraději odešel taky. Někdy se mi zdá, že bych radši dělal v kotelně.“ Zapaluje si opět cigaretu. KK se diví a říká, že zrovna nedávno říkal „své drahé“, že už se pan Dvořák z té trémy dostal a že už ani tolik nekouří. V kotelně by to prý pro něho nebylo, to by ponížil. Tato scéna končí celkovým záběrem na místnost s uhlím a pana Dvořáka s lopatou, který se chystá zatápnět (jako v kotelně).

22) *Tato scéna je v novele popsána v celé jedné kapitole. KK více předčítá nahlas z novin, déle poslouchají hudbu z rádia. Zásadní dialogy jsou však ve filmu zachovány.* Další scéna začíná záběrem na dvě slečny – dvojčata, která úplně stejně pijí ze sklenice. Ocitáme se opět v obývacím pokoji u Kopfrkinglů a jsme svědky oslavy Zininých narozenin. U stolu sedí Zina, její přítel Kája (v novele *pan Míla*), dvojčata, Vojtík, Jan Bettelheim, Mili, Lakmé. KK nad nimi stojí a pobízí je, aby jedli. Zina pouští rádio. KK už také sedí a říká: „Teď po tom obsazení našeho pohraničí se dějí velké věci.“ Pozastaví se nad krásnou hudbou linoucí se z rádia a hodlá předčítat z novin (opět jeden z jeho zvyků). Po přečtení jedné z reklam na třaskavé kuličky Miliho požádá, aby si nikdy nedával do pusy třaskavou kuličku. Mili z pusy

vyjme mandli v čokoládě, kterou si tam před chvílí dal. KK vyzve pana Káju, aby se pokusil o společné foto. Fotografie je totiž jako „věčná konzerva právě přítomného času“. V krematoriu se prý fotografuje též, jen „žertovně třepat prsty se nemusí“. Pan Kája: „A už se někdy stalo, že vám někdo obživil v rakvi?“ Vojtík i děvčata se zasmějí. KK tvrdí, že ne. „Neobživla ani slečna Čarokrásná, ač jí nebylo třicet a měla právě před svatbou.“ Vojtík ale namítne, že o tom, že někdo obživil, už jednou četl. KK potvrdí, že to možné je, ale pouze tehdy, nebyl-li ten člověk mrtev. „Zhola nemožné však je, aby někdo obživil, když stráví hodinu a čtvrt v žárovišti.“ V některých zemích dokonce spalují i zvířata. Zvedne „Čarokrásnou“ ze země se slovy „budeš zpopelněna i ty, Čarokrásná“. „Tvá nynější podoba. (ukazuje ji všem ostatním) Jednou sama sebe nepoznáš. Pohřeb žehem je naprosto lidský. (pokládá ji na zem) A zbaví člověka dokonale strachu před smrtí.“ „Drahé děti, pohřbu žehem se vskutku nebojte.“ Učísne hřebínkem Miliho, pak i sebe a vyzve Zinu, aby zahrála na klavír třeba „Mahlerovy Písně o mrtvých dětech“ anebo „něco úsměvnějšího (...) tanec kostlivcův“. Detail na pijícího pana Káju. Slyšíme, jak pan KK říká, že příští středu jdou s Milim na box do klubu mladých. Čarokrásná jim o tom pozvání málem zapomněla říct. Kamera ještě zabere vyděšenou a překvapenou Lakmé. *Ve filmu je evidentní, že to chtěla před nimi zatajit. V novele není zatajení tak jednoznačné. Lakmé si vzpomene na lístek, který přišel ten den ráno, a ukáže ho manželovi.*

23) Tím samým obrazem začíná scéna další. Lakmé, Mili a KK jsou v předsíni, jsou na odchodu. Mili ani KK ještě nikdy box neviděli. KK připadá box hrubý. Loučí se s Lakmé. Mili se otočí a leknutím vyjekne.

24) To už jsou na boxu a Mili reaguje na sportovce v ringu. Líže eskymo. V hledišti s nimi sedí pan Reinke a říká: „Abyste taky jednou viděli mužný sport.“ KK opáčí, že se mu zdá box příliš hrubý. Reinke: „No, spíš tvrdý. Ale to je správné. Je třeba silných statečných mužů. Box je bojový sport. Muž proti muži.“ V hledišti se opět objevují zná-

mé tváře a manželský pár. Pán opět nadává dámě v klobouku. KK si všimne dívky v černém a šeptne panu Reinkemu, že mu připomíná „jednu od Malvaze nebo odněkud“. *Právě v tomto místě je i v novele zmínka o Malvazu – dívka v černém panu KK připomíná profilem i poprsím jednu horší prostitutku.* „Aby si nezlomil nohu,“ vříská dáma s kloboukem. Pán ji okřikuje. Mili se ptá, zda nepoteče krev. Je to možné, ale správně při boxu téct nemá. „Aby si nevytloukli zuby,“ křičí dáma v klobouku. Pán ji opět okřikuje a vysvětluje jí, že se musí dívat na ty v trenýrkách, a ne na rozhodčího. Reinke: „Ten ve světlejších je z Jednoty a ten v červenějších je řeznickéj učeň.“ Paní v klobouku se bojí, že poteče krev. Pán jí odvětlí, že není na jatkách, ale na boxu, a že se tedy nemá co bát. V tom dostane ránu rozhodčí (majitel panoptika). Manželský pár, za velkého vřiskotu paní v klobouku, odchází. V hledišti zahlédneme i smutnou paní Liškovou. Box je u konce – jeden z boxerů skončil na zemi. Mili: „Není ten učeň mrtvý, tati?“ KK: „Nic není v životě jisté, jenom smrt.“ Scházejí společně ze schodů a padají na ně letáky „Přijď mezi nás! Klub mladých...“. Scéna končí záběrem na leták, který se rozostřuje.

25) Zaostří se do vánoční koule. Obývací pokoj u Kopfrkinglů je vánočně vyzdobený, všichni zdobí stromek. KK: „Nebeská, ty jsi tak zářící. Co abych tě taky pověsil mezi ty anděle a všechnu tu krásu.“

26) Strih na oko kapra, na jeho ústní otvor. Lapá po dechu. Jsme v koupelně, děti klečí u vany a KK je nad nimi. Děti drží kapry a prohlížejí si je. KK jim říká, ať je pustí zpět do vody, aby se netrápili. Za chvíli je má přijít paní Anežka zabít. „A proč nám je přijde paní Anežka zabít? Ty to neumíš?“ obrací se Mili na otce. Není důvod, proč by to KK neměl umět, ale dělá to prý nerad. KK: „Paní Anežka v tom má praxi.“ Vtom vchází do koupelny starší dáma s paličkou v ruce. Dle KK je to „stará dobrá duše“. KK vyzývá děti, aby s ním šly do jídelny. Vidět to prý nemusí. Mili bere kočku s sebou, ale na popud KK ji nechává v koupelně. Kočka Roxana (Něžná; v *novele Rosana*) si prý pochutná na vnitřnostech. Kočka se olízne.

27) Stříhem se opět nacházíme v obývacím pokoji. Je slyšet tupá rána z koupelny. KK: „Jeden je už snad mrtvý. Jestli ho paní Anežka dobře trefila.“ KK pohladí svou Lakmé po tváři. KK: „Jeho duše už je v éteru.“ Bere do ruky knihu o Tibetu. Je slyšet i druhá rána. KK: „Už je mrtvý i druhý.“ Scéna končí detailem obličeje KK.

28) Tím také začíná scéna další. KK: „Ty si ty jejich duše vezmeš. Můžeš si s nimi hrát,“ říká KK Milimu, který si zaujatě prohlíží „duše“ (nafouknuté měchy) kaprů. Pravé kapří duše to ale nejsou, jsou to měchy, jejich pravé duše se teď možná právě převtělily v kočky. KK: „Třeba naši Čarokrásnou jsme už jednou snědli jako kapra.“ A možná ji ještě jednou snědí. Ještě jako něco jiného. Ale než usednou ke stolu, má přijít na návštěvu pan inženýr Reinke. KK vstává z křesla a kyne ke dveřím.

29) U dveří do obývacího pokoje stojí Reinke, obdivuje stromek a ptá se, zda mají také kapra. „Dva,“ odpovídá KK. Nebeská je zrovna smaží na kuchyňských kamnech, na tom jejich „malém žárovišti“. Její blažená matka je prý dělávala ve sladkém rosolu na cizí způsob. Oni je však dělají česky. Reinke se nad tím pozastavuje: „Kapry? Budiž. Ale ty necítíš naši krev? My bojujeme za vznešené cíle a ty smažíš kapry po česku? Já vždycky myslel, že jsi proti násilí. Že ti jde o spravedlnost, spásu a štěstí nás všech. Tahle republika je bašta našich nepřátel.“ KK se tváří překvapeně. Přemýšlí. KK: „Je to lidský stát. Má dobré zákony. Například zákon o kremaci.“

30) Reinke stojí u stromku a hovoří dál. „Nastolíme vyšší, všelidskou morálku. Nový světový řád. To je předurčení. Jsi čestný, citlivý, odpovědný člověk. Jsi silný, statečný. Čistá germánská duše.“ KK sedí opět ve svém křesle u okna a naslouchá. Reinke hovoří o zkoušce. Šestáho března v šest hodin večer se na židovské obci v Maislově ulici koná nějaká slavnost, večírek. Reinke přikazuje KK, aby se tam dal pozvat a aby vyposlechl, o čem se tam lidé budou bavit. To je údajně totiž jediný způsob, jak těm ubohým, nešťastným Židům pomoci, tvrdí Reinke. KK: „A jak se jim tím pomůže?“ Reinke vysvětlu-

je: „Jsou to ubozí, nešťastní lidé, kteří nic nechápou. Bojují proti našemu Vůdci, protože nevědí, co činí. Je to zbloudilý národ, který nic nechápe. Ty jim můžeš pomoci. Tím, že zjistíš, o čem se baví, jak smýšlí.“ Do místnosti vchází Lakmé v zástěře. Jde z kuchyně a nese mandle. KK mandle pro Reinkeho odmítá a posílá Lakmé zpět do kuchyně. Reinke vytahuje z kapsy saka přihlášku do strany a nabádá KK, aby se stal členem, neb je ještě čas. Pomalu se s ním loučí. Tráví totiž se ženou Ernou Štědrý večer v Casinu v Růžové ulici. Reinke: „Jinak tam samozřejmě manželky nevodíme. Je to zcela výjimečné. Jsou tam samé vynikající společnice.“ Ukazuje KK fotografie společnic. Jsou to prý samé fešné blondýny. Do Casina však mají přístup pouze členové strany. KK si prohlíží fotografie polonahých dam. Tyto obrazy se střídají s obrazy textu přihlášky do strany. KK: „Samé blondýnky, žádná černovláska. Budu si muset zvykat.“ KK si strká obrázky společnic do saka.

31) Tím samým obrazem začíná i další scéna. KK: „No a teď jsou opravdu Vánoce.“ Všichni sedí u stolu, u štědrovečerní večeře. KK: „Aspoň jednou nám svítí svíčky i doma. U katafalku a na hrobech svítí ovšem častěji.“ KK olizuje kost kapra. Kamera zabírá jednoho po druhém. Všichni jsou zticha. „Je, drazí, Štědrý den a dnes Chrám smrti zahálí. Dnes se nespaluje. Stejně jako v sobotu odpoledne. Ač by se právě spalovat na ten Štědrý den mělo, aby se co nejvíce duší vymanilo, osvobodilo, vzlétlo do vesmíru, našlo nová těla. Štědrý den má být štědrý i pro mrtvé. Aspoň ti kapři z toho něco mají.“ Kamera najíždí na talíř KK plný kapřích kostí.

32) Všichni stojí okolo štědrovečerního stolu a drží sklenky s přípitkem. KK: „Já jen symbolicky. Jsem abstinent.“ Němci prý také nepijí. KK: „Je to lidský národ. Mají taky zákon o kremaci. Čeká je velká budoucnost. Bohužel. Doufám drazí, že i my patříme k tomu vyvolenému národu, který nastolí všelidskou morálku. Krev je krev a ta se nedá zapřít.“ Při tomto proslovu se dlouze dívá na Lakmé. Ta

evidentně nesouhlasí s tím, co KK říká. KK si vyhrne rukáv a zapumpuje rukou v lokti jako před odběrem krve.

Film postrádá jednu velmi důležitou kapitolu z novely, ve které Reinke navede KK, aby se převlékl za žebráka a v tomto převleku navštívil Maislovu ulici, v níž je židovská radnice. Reinke mu přikázal, aby postál u vchodu a sledoval, co si lidé povídají, když vcházejí do židovské radnice na Chevra suda. Měla to být zkouška síly a statečnosti KK. V této kapitole také začíná KK hovořit napůl německy a je tím jakoby dovršena jeho proměna v „čistou germánskou duši“. Kapka německé krve se přeměnila v čisté, stoprocentní němectví. KK se ve filmu na slavnost dostává díky doktoru Bettelheimovi osobně, v novele o tom pouze přemýšlí.

33) To nás přesouvá do ordinace k doktoru Bettelheimovi. KK je na své „preventivní“ prohlídce. Lékař se KK opět ptá, zda tyto návštěvy považuje za nutné. KK se zajímá, zda by mu Bettelheim mohl říci, zda má krev českou nebo německou. Bettelheim: „To se nedá zjistit.“ Tak aspoň, zda je slovanská anebo germánská, žadoní KK. Bettelheim: „V krvi není rozdíl. To je totéž jako s lidským popelem. Sám říkáte, že v lidském popelu není rozdíl. Ať je někdo Francouz nebo Španěl nebo doktor nebo úředník. Je to stejné.“ KK se tedy ptá, zda nebudou mít v nejbližší době na židovské obci nějakou slavnost s pěknými písněmi. Bettelheim: „Aha, to myslíte ‚Chevra suda‘, společnou večeři v sále pohřebního bratrstva.“ Avšak obává se, že tentokrát to nebude tak pěkné. Ptá se, zda by to KK rád viděl. KK zaujme sál pohřebního bratrstva, takže se zasní a vzhledne vzhůru.

34) Znějí první tóny židovské písně zpívané nějakým mužem. Kamera detailně zabírá zpívající ústa, poté celého muže držícího knihu. Pak zabírá následně sál pohřebního bratrstva, který se plní přicházejícími lidmi. Vidíme pana Strausse, pana doktora Bettelheima, pana Kopfrkingla. KK se rozhlíží po lidech, po místnosti (kamera zabírá výjevy z obrazů), prohlíží si zpívajícího muže. Židé diskutují, jedí, pijí. Nic kromě zpěvu však slyšet není. KK zpěv obdivuje. Do toho se

promítá scéna, v níž Reinke našeptává KK, že „říkají, že Vůdce je podvodník a lump“. Kamera zabírá pana Strausse a KK, který opět opěvuje zpěv. Opět Reinke: „Neříkali, že členové strany budou likvidováni?“ KK: „Ano, ano. Bylo jich tam hodně. Mluvili, jedli. A ten kantor. Ty víš, jaký.“

35) Reinke: „Tak říkali, že zničí Německo a sami se chopí moci?“ KK: „Ano, chopí moci. A ten zpěv byl tak měkký, tak žalostný.“ KK, Reinke a jeho žena Erna jsou u Kopfrkinglů v obývacím pokoji. Reinke: „Říkali tedy, že pohrbí Německo. Říši!“

36) Detailní záběr obličeje KK, k tomu hraje veselá hudba. KK a Reinke sedí v Casinu (v novele tam s nimi sedí i paní Erna). KK: „Ano, ano, ano, bylo to všechno jako o nějakém vznešeném pohřbu. Ano, máš pravdu. Ale je to tu rajske. (povzdechne si) A nikdo tu netrpí.“ Dle Reinkeho nebudou za chvíli trpět ani jinde – ve Varšavě, v Paříži, v Londýně, v New Yorku. Reinke: „Když jsme osvobodili Čechy a Moravu, tak se nám to povede i tam. Potom nebudou trpět ani koně. Říšská branná moc je motorizovaná. Viděl jsi snad při obsazování Prahy nějakého koně? Neviděl. Je mechanizovaná, automatizovaná jako to tvoje krematorium. Vůdce zbuduje ráj.“

37) Ke stolu přicházejí další tři lidé – dvě společnice a muž. V ruce mají lahve šampaňského. Chtějí slavit vítězství Říše. Bouchají lahve šampaňského a připíjejí si. KK: „Já jsem abstinent. Ani nekouřím.“ Reinke: „Pro dnešek to neplatí.“ Všichni se smějí. KK: „Tak snad jenom symbolicky.“ Bouchají další lahve. Šampaňské teče proudem. Kamera zabírá nové a nové skleničky a ruce, které po nich sahají. I v sále Casina to doslova žije.

38) Kamera se opět vrací ke stolu. Reinke: „Ale máme nepřátele, Karl. U vás v krematoriu také. Musíme se na tebe spolehnout. Ty jsi tam jediný náš člověk. Dokonce člen strany. Odpověz, jak to tam vypadá.“ KK: „Jsou tam takoví, kteří nic nechápou. Třeba Zajíc, Fenek, Beran, Podzimková, Pelikán nebo vrátný Vrána – má něco s játry, ale co naplat, je to zarytý nepřítel Říše. Nebo Lišková. Už tam

neuklízí. Dala loni výpověď. Její adresa se dá lehko zjistit. A ředitel mého chrámu smrti, tedy ředitel taky nemá správný postoj k Říši. Všechny Němce bych v těchhle pecích spálil, řekl jednou. Já nevím, zda by měl dále zůstat ředitelem." (po každém jméně se objeví i detail onoho člověka) Reinke řekne, že o tom budou samozřejmě uvažovat, a dále se zeptá na Židy, které KK zaměstnává. KK: „Já nevím. Pan Strauss (opět vidíme jeho obličej) - to je dobrý, slušný člověk, má rád hudbu, pracuje dobře a možná že to dělá pro zisk. S Němci nesouhlasí, svěřil se mi. Doktor Bettelheim (záběr na pana doktora) - to je dobrák, ale také nechápe. Bojím se, že tím nasákl i jeho synovec Jan (Janův obličej), ten chlapec. Nelíbí se mi, svádí Miliho k toulání. Jeho hospodyně Anežka (Anežčin obličej) - Židovka to není, je to stará dobrá duše. O Vánocích nám zabíjela kapra. Já bych to neudělal (usměje se a pokládá dopitou sklenici od šampaňského). Ale asi je také nasáklá." Kamera dále sleduje sál.

39) Záběr opět na Reinkeho. Reinke: „Nevěřím, že se Židé dají převychovat. Je to nešťastný, zbloudilý národ. To máš jako s tou tvojí hudbou, jak sám říkáš. Ve Spartě prý zabíjeli neduživé děti. Někomu se to sice mohlo zdát kruté, ale ono to vlastně bylo veliké dobrodiní pro ty děti samotné. Vždyť by bývaly byly v životě nešťastné. A potom to bylo zdravé hlavně pro národ." Reinke pokračuje: „Poslyš, Karl. Matka tvé Marie, tvé Lakmé, dělala ryby ve sladkém rosolu, že? Na cizí způsob, jak jsi sám říkal. Víš, že je to způsob židovský? Matka tvé Lakmé byla přece Židovka!" Kamera zabere vyděšené oči KK. Reinke: „Tvá černovlasá Lakmé mi jednou řekla, že se u vás mluví jenom česky, když jsem jí připomněl tvoji německou krev. Tvá Lakmé ti zatajila mé pozvání na box. Nebyla spokojena s tvým vstupem do strany. Zajímalo by mě, co bude říkat, až pošleš děti do německé školy. Dnes už přece vidíš, jaký neblahý vliv má na Miliho. Ten chlapec je měkký, zženštilý. Tak skrytě oni pracují. Začínají od rodin, od dětí." „Jak dlouho, pane Kopfrkingl, jste vlastně ženat?" zeptá se muž od stolu. KK: „Devatenáct let trvá naše požehnané manželství. Se-

známili jsme se v zoo u leoparda, v pavilonu dravců." Muž: „Pane Kopfrkingl, my musíme přinášet oběti. Obávám se vsutku, že vyšší úřad byste takhle zastávat nemohl." KK: „V krvi snad není rozdíl. I doktor Bettelheim říká, že není." Muž: „V krvi je obrovský rozdíl. Čistota krve je základní požadavek. V novém spravedlivém řádu není pro méněcennou krev místa. Není ten váš doktor Bettelheim náhodou Žid?" Reinke: „Tvá Lakmé by si měla uvědomit, že si nezaslouží s Tebou žít, že se to neslučuje s tvou ctí. Se ctí čestného a zdravého člověka. Čeká ji, Karl, mnoho starostí." Scéna končí detailem zachmuřeného obličeje KK.

Ve filmu opět postrádáme jednu z kapitol⁵, která je, dle mého názoru, důležitá. Jde o kapitolu, ve které vezme KK rodinu na Petřínskou rozhlednu a z výšky jim ukazuje Prahu. Tam potkávají opět dceru pana Holého s mladým mužem a manželský pár – pána a paní v klobouku. Skrze dialogy těchto manželů dojde k jakési rekapitulaci míst, na kterých se s rodinou Kopfrkinglových setkali. Muž: „...nejsi v panoptiku, seš na rozhledně..."; „...nejsi na pouti, seš na rozhledně..."; „Je to tady všechno ze železa a ne z vosku, blbá, nejseš na boxu! Seš na rozhledně!" atd.⁶

40) Tentýž zachmuřený obličej otvírá scénu další. KK: „Nemohl jsem, pane řediteli, přijít včas. Měl jsem různé porady, které jsem napřed nemohl předvídat." KK se neomlouvá, spíše důrazně vysvětluje důvod svého pozdního příchodu. Ředitel krematoria: „To u vás nikdy nebyvalo zvykem, pane Kopfrkingl. Ale teď v téhle zvrácené době se všechno závratně mění." KK: „Ale to víte, s nějakýma osobníma změnama musíme stále počítat." KK vytáhne z kapsy saka svůj hřebínek a očistí ho.

41) Detail obličeje pana Dvořáka – zapaluje si cigaretu. KK: „Už skoro nekouříte, pane Dvořák, vidíte? Teď nám Sličnou odveze pan Pelikán (do přípravný mrtvol přichází pan Pelikán) do výstavní

⁵ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 101-108.

⁶ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 104-107.

síně." KK na pana Pelikána: „Můžete ji odvézt, pane Pelikán, myslím, že slečna už je dostatečně připravena." Pan Pelikán odváží otevřenou rakev do výstavní síně. Cestou shodí železnou tyč, která je tam stále opřena o zeď. KK si se zaujetím onu tyč zpovzdálí prohlíží. Kamera zabírá tyč, která se kutálí po dlaždičkách. KK ji jde zvednout. Vtom zpoza rohu vykukne pan Fenek. Fenek: „Co je s tím morfiem?" KK: „Nedám vám nic, pane Fenek. Chráním vaše zdraví. Nevezmu si vás na svědomí. Jsem čestný a zdravý člověk. A jestli nepřestanete dotírat, ohlásím věc policii. Víte, že morfinismus je zvrhlost, která se neslučuje se ctí člověka? Ať neslyším ani slovo, nebo vás dám odvézt do blázince." KK promlouvá velmi důrazně. Evidentně má nad panem Fenkem převahu.

42) Týmž důrazným tónem vytýká panu Vránovi, že mu na nádvoří nehoří řecké ohně. Podél vrátnice odchází pryč. Před bránu právě přijela dvě auta. Míjí ho několik mužů a zdraví ho zdviženou paží. KK gestem odpovídá na pozdrav. Paži má nejdříve pokrčenou, pak ji ale natáhne a obličej se mu jakoby rozzáří štěstím. Dívá se tím směrem, kterým odcházejí muži. Ti míjejí dívku v černém, která hledí na KK a jde k němu. Zní velmi dramatická hudba. KK pomalu spouští paži dolů.

43) Opět vidíme detail obličeje KK, který říká: „Tak oni zatkli pana Berana, Zajíce a ředitele. No, co se dá dělat." Jde ke svému křeslu v obývacím pokoji a usedá s knihou o Tibetu. KK: „Chudák ten pan Fenek. Zase chtěl morfium. Je to změkčilý, vyřízený člověk." Hovoří směrem k Lakmé, která vypadá velmi smutně (kamera zabírá Lakmé). Pomáhá balit dětem kufry. Mezitím je slyšet KK: „Copak asi pan Prachař s tím pitím? A jeho nešťastný synek Vojta? A kdopak nám to ještě zbývá?" KK vidí, jak si Mili strká do kufru fotografii. Jde si ji tedy prohlédnout. Mili: „Je to ten řeznickej učeň, přece. Ten boxer, přece." (Lakmé zvedne vyděšeně hlavu) KK: „A jak jsi to, Mili, získal? Vy se znáte?" Mili: „No, já jsem byl dvakrát v tom Klubu mladých. Tam, co trénujou. Vždyť to stálo na tom letáčku – ,Přijďte mezi

nás!“ KK: „Ale to je skvělé - kamarádit s boxerem! Musíš být, Mili, tvrdý, statečný, stoprocentní. Máš snad německou krev po mně, ne?“ Mili nesměle přitaká. KK: „Po prázdninách půjdeš na německé gymnázium. Chodit s boxerem je rozhodně lepší než s tím Janem Bettelheimem.“ Mili opět velmi tiše přitaká. KK: „A co ti ten tvůj boxer říká? O čem se bavíte?“ Mili: „Že musí boxovat. Cvičit se, aby mu seděly rány. Aby mohl rozbít těm Němcům, (zarazí se) on řekl, tati, držku.“ KK vysvětluje Milimu, že to přece nejde! Teď musí se Zinou k tetě do Slatiňan, ale až se vrátí, KK mu vše vyloží. Říká to velmi klidně. Stejně klidně odstrčí i Roxanu, která se otírá o jeho nohu. Kamera zabírá střídavě oči KK a Miliho.

44) Pohled z okna – na horizontu je rozhledna. Střih. Kamera zabírá obal knihy o Tibetu – hlavní strana se podobá pohledu z okna. KK knihu zavírá a říká: „A když jsme tak sami, co aby ses svátečně oblékla? Uděláme si takovou malou, hezkou hostinu.“ Lakmé před ním sice prchá, ale usmívá se. KK: „Vem si ty své černé sváteční šaty.“ To Lakmé zarazí (vyděšené oči). KK: „Vždyť si je měla jen párkrát v životě.“ Kamera následuje Lakmé téměř po celém bytě. Jako by se před KK chtěla schovat do některé z místností jejich velkého bytu. KK: „Pak se vykoupeme v naší krásné koupelně. Jak se sluší o římských hodech. A mě totiž povýšili. Budu ředitelem.“ Lakmé před ním couvá do jednoho z pokojů. KK: „Nemáme snad zároveň i výročí naší nebeské svatby? Nebo aspoň našeho blaženého seznámení v zoo u leoparda?“ Lakmé vypadá velmi vyděšeně, tiskne se ke zdi čelem ke kameře/KK. KK: „Řekněme si, že ano! Slyšíš?“ Pohladí Lakmé po tváři.

45) Kamera zabírá hodujícího KK. KK: „Tobě nechutnalo? Člověk má vychutnávat každý den života, jako by to byl jeho den polední.“ Lakmé sklízí ze stolu, má na sobě černé sváteční šaty s bílým límečkem. KK: „Máme, Nevýslovná, otevřený celý svět. Je nám otevřeno nebe, na kterém za celých těch devatenáct let nepřelétl ani mráček. Ale v koupelně, všiml jsem si, máme rozbitý ventilátor.“ Jde

pomalou k Lakmé, která uklízí sváteční nádoby do vitríny. KK: „Musíme to dát zítra spravit. Já jsem tam dal zatím provaz, aby šel ventilátor otevřít ze židle. Slyšíš ten krásný zpěv? (z rádia se line smutná hudba) Jaká je to pravda, že umírá chud, kdo nepoznal krásu hudby. Ty jsi aspoň měla hudbu ráda. (upravuje Lakmé hřebínkem a možná ani sám nevnímá, že o ní hovoří v minulém čase) Pojd', Nevýslovná, připravíme koupelnu.“ Společně odcházejí do koupelny. KK drží Lakmé za krk, pak za nimi zavírá dveře do koupelny.

46) Detail páry, která se line z kohoutku. Napouštějí si vanu. KK: „Nebude ti tu příliš horko?“ Pohlédne na smyčku, která visí od stropu, a jde pro stoličku. KK: „Otevři ten ventilátor, Drahá.“ Lakmé si stoupne na stoličku. KK jí políbí ruku a navlékne jí smyčku kolem krku. KK: „Co abych tě, Drahá, oběsil?“ Řekne to velmi klidně a něžně a dá pryč stoličku, na které Lakmé stojí. Chvíli se dívá nahoru, pak na nohy. Jde nalít mléko Roxaně, která s nimi byla v koupelně, a pohladí ji po krku. Nakonec zaváže Lakmé rozvázanou tkaničku. Vyruší ho nějaký zvuk.

47) Jde se tedy podívat do obývacího pokoje. Od dveří přichází tibetský mnich, který je úplně stejný jako KK. *Tuto iluzi najdeme v novele až v poslední kapitole⁷. V novele je sice jasné, že KK není „normální“, zpočátku ale o schizofrenii neuvažujeme, spíše o jakémsi podivínství. Filmový jazyk v tomto případě promlouvá zcela jednoznačně. KK si povídá sám se sebou coby tibetským mnichem a projektuje do něho všechny myšlenky, které načerpal z knihy o Tibetu. Inspirace buddhismem je zde naprosto jednoznačná.* Mnich: „Mohu mluvit s panem ředitelem Kopfrkinglem?“ KK: „Račte přijmout místo.“ Mnich zvedá ze stolu knihu o Tibetu a podává ji KK. KK: „Promiňte, právě jsem četl. Smím vám něco nabídnout? Koňak? Českou slivovici?“ Mnich: „Děkuji, alkohol nepiji, jsem abstinent. Ani nekouřím. Kušog. Zemřel nám dalajlama. Léta hledal Tibet, naše požehnaná země, toho velikého muže, do něhož se Buddha spasitel převtělil, a konečně

⁷ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 123.

po létech hledání, pátrání ho našel.“ Mnich jde ke KK a poklekne před ním. Mnich: „Trůn ve Lhase vás očekává, rimpoče. Přijdu si pro vás (vstává). Pak odejdeme do Himalájí, naší rajske, požehnané vlasti (vzhlíží a ukazuje vzhůru).“

„Lakmé byla zpopelněna v Chrudimi u Slatiňan (...) a pan Karel Kopfrkingl byl – po svatodušních svátcích – jmenován ředitelem...“⁸ V novele se KK stává ředitelem až po zpopelnění své ženy a neloučí se se svou Lakmé v obřadní síni, nýbrž promlouvá pouze k dětem. Obsah výpovědi je dost podobný jako ve filmu v obřadní síni. Zdá se mi ale, že právě v této scéně ve filmu vystupuje na povrch, jak se dokázal KK podvolit době a jak ho myšlenky, které stále slýchal od Reinkeho, semlely. O tom svědčí i horlivost až fanatismus, s jakým na závěr smuteční řeči hovoří o Hitlerovi a Německu. To v novele chybí, a politický podtext tedy není tak silný.

48) Střih nás přenese do obřadní síně. Kamera zabírá muzikanty, rakev a smuteční hosty, mezi kterými vidíme Miliho, Zinu, manžele Reinkeovy, muže z Casina, Bettelheima s Janem, dvojčata, pana Káju, Vojtíka, dceru pana Holého, pana Strausse a další. KK hovoří k hostům: „Přesmutná úloha mě postihla. Aby první žeh v mé nové funkci ředitele tohoto vznešeného Chrámu smrti byla má vlastní nebeská žena. Devatenáct let našeho šťastného, čistého manželství zakončila její tragická smrt (kamera zabírá postupně smuteční hosty). Je však pravda, že smrt může být i veliké dobro. Veliké dobro tenkrát, když nás ušetří velikého trápení. Může být vykoupením z hrůz a strastí, které by nás v životě čekaly.“ Do sálu přichází známý pár – pán a dáma v klobouku; KK se na ně dlouze zadívá. Manželé pochopí, že se opět spletli, a odcházejí pryč. KK pokračuje: „Vrátíš se tam, odkud jsi přišla. Tvá duše se osvobodí, vzlétne do éteru. Již staří Germáni, drazí přátelé, své mrtvé spalovali, svěřovali ohni. Loučím se s tebou, Nebeská, jako ředitel krematoria i jako tvůj milující manžel. Ale musíme přinášet oběti. Nic není v životě lidském jisté, jenom

⁸ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 114.

smrt.“ Slovo smrt zní obřadní síní jako ozvěna. KK: „A to, že v Evropě bude nastolen šťastný řád. Vůdcova nová, šťastná Evropa a smrt jsou jediné dvě jistoty, které my lidé máme.“ Při těchto slovech někteří hosté odcházejí, jiní pozdraví „Heil!“ Sálem se mihne dívka v černém. V tom okamžiku KK zesmutní a potichu dodá: „Plameny, Něžná, tě už bolet nebudou.“ Rakev se pomalu spouští dolů.

49) Další scéna začíná záběrem na praskající podvazek. KK se dívá do zrcadla: „No, a také jsem penzionoval pana Vránu. Ve vrátnici na nádvoří. Byl už starý. Také paní Podzimkovou, uklízečku. Jednou mi sama řekla, že se tam u těch pecí skoro bojí, a tak jsem ji aspoň zbavil strachu. Ostatní si zatím ponechám.“ KK je pravděpodobně v nějakém podobném podniku, jako byl masérský salon Iris. Jedna z dam se svléká před zrcadlem. Slečna Dagmar to však není. KK: „Ale Mili mi dělá starosti.“ V pootevřených dveřích se mihne Reinke. KK: „Čím dál tím víc se mi zdá, že je změkčilejší a zženštilejší. Nikdy po mně nebyl, toulá se ještě víc než předtím.“ Slečna, která je v pokoji s KK, prosí slečnu z druhého pokoje o mýdlo. Reinke: „Matka byla poloviční Židovka. To se zřejmě projevuje.“ Okolo dveří prochází muž z Casina a zdraví oba pány. Reinke: „Milivoj je míšenec druhého stupně. Podle říšského občanského zákona je tedy čtvrtěčným Židem. Obávám se, Kájo, že nám ho do gymnázia nevezmou. O Mládeži ani nemluvě.“ KK: „Ale to je hrozné. On se tak často toulá. Myslím, že má rád vojáky. Teď nám hrozí válka. Aby tam za nimi z toho svého romantismu neutekl.“ Reinke: „S dětmi je vždycky kříž.“ Oba zavírají dveře. KK se otočí směrem ke slečně: „Dnes je sobota, v mém chrámu smrti se nespaluje.“

Tato scéna má ve filmu opět sexuální nádech, kdežto v novele si Reinke s KK povídají v Casinu a společnice s nimi popíjejí u stolu.

50) Předchozí záběr opět počíná novou scénou, dozívají slova, která patřila Milimu. KK k němu natahuje ruku a hladí ho po hlavě. KK: „Aspoň si to tam pěkně prohlédneš.“ Mili má stejně plaché oči jako jeho matka. Společně jdou ze schodů a vycházejí před dům, kde

si hrají Jan Bettelheim s Vojtíkem. Vojtíka zajímá, kam Mili jde. KK odpovídá, že jen tak, trochu se projít, když je tak hezky. Aby se prý Mili tolik netoulal. KK: „Žijeme v převratné době. Je třeba statečně nést všechny bolesti a strasti.“ KK drží Miliho za krk. KK: „Tvá nebeská matka. V copak je asi převtělena?“ Jdou okolo masny, ve výloze visí syrové maso. Jednoznačná asociace oběšené Lakmé. Stavují se v cukrárně. KK: „Tak co chceš – věneček, nebo rakvičku?“ Mili: „Snad oboje.“ KK: „Kup si jenom věneček. Nevečeřel bys.“

51) Pokračují v cestě. KK rozhodne, že půjdou přes hřbitov, protože je to hezčí. KK: „Než jsem se stal ředitelem, chodíval jsem tady v poledne na procházky.“ Opět potkávají známý manželský pár. Dáma v klobouku běží před mužem, on ji stíhá a láteří. Muž se zastaví u KK se slovy: „Vidíte? To je blázen, co? Ona snad myslí, že je na pouti nebo kde.“ *V novele ještě dodá: „...Myslila, že ji vedu na nějaké masakr...“* Což v kontextu nadcházející scény je jakási předzvěst událostí budoucích. KK s Milim pokračují dál. KK se zeptá, zda Milimu věneček chutnal, Mili tiše přitaká. Míjejí dceru pana Holého, která sedí s mladým mužem na náhrobku. KK odvrací Milimu hlavu: „Nemělo by se zneuctívát posvátné místo.“ Když přicházejí ke krematoriu, poukazuje KK na řecký oheň, který prý mívali ve staré Spartě. Od té doby, co tam mají nové lidi, prý hoří. Dříve to vázlo. Mili správně poukazuje na to, že zrovna nehoří. KK ho vybízí, aby pokračovali.

52) Střih nás přenesse do místnosti, v níž se spaluje. KK: „No a zde se lidé promění v prach.“ Mili vypadá vyděšeně. S KK se prý ale nemá čeho bát. KK upraví Miliho hřebínkem, pak prohrábne vlasy sobě. Pokračují v prohlídce. KK nahlédne do jedné z místností, kde visí oběšenec. KK řekne něžně: „Pan Dvořák.“ *V novele zůstane pan Dvořák naživu, zato ve filmu podlehe jak vlivu doby, tak svému novému povolání, které evidentně nemá rád.* Mili to naštěstí nevidí. Jdou do přípravny. KK: „Ukážu ti jednu rakev. Je zatlučená, protože se nebude ukazovat. V pondělí jde do obřadní síně a odtud rovnou do pece. V té rakvi leží čistokrevný statečný Němec.“ KK otevírá rakev. KK:

„Žádná změkčilá, zženštilá duše. Čistý původ.“ V novele ještě nad rakví hovoří německy. Dokazuje to, že je přesvědčen o správnosti činu, který se chystá spáchat. Pokárá Miliho, aby si utřel brýle, aby si nezkazil zrak, a jde pro železnou tyč. Mili si poslušně čistí brýle. KK: „Vida, ta tyč! Pan Dvořák ji chtěl odstranit, ale já jsem říkal, že ji ještě někdy budeme potřebovat.“ KK vezme tyč a jde směrem k Milimu. KK: „V lidském popelu není rozdíl. Co abych tě, Mili, dal k němu?“ Napřáhne se, Mili stihne říct jen „Tatínku!“ a skácí se k zemi. KK smyje krev z podlahy, chladnokrevně vyčistí železnou tyč a dá ji zpět na místo, kde byla. Nakonec rakev zatluče a odejde.

53) Opět dojde k filmovému rozdvojení osobnosti KK, které v novele najdeme až v poslední kapitole⁹. V útrobách krematoria potkává KK buddhistického mnicha. Mnich: „Rimpoče, je čas! Trůn vás očekává. Tibet, naše blažená země, čeká svého vládce. Zeď, která zacláněla váš rozhled, padla. Nebe se otevřelo, nad námi jsou hvězdy. Spasíte svět.“ Mnich dojde až ke KK. Ten pokyvuje souhlasně hlavou. Mnich před ním pokleká se slovy: „Vy jste Buddha!“ KK: „Ano. Nebe se otevřelo. Nad námi jsou nekonečné hvězdy. Lags so. Jak jsem to léta čítal v David-Neelové, v knize o Tibetu. Necht' jsou všechny bytosti zbaveny utrpení, které by je čekalo. Musím tu ještě spasit jednu dobrou duši. Ještě jednu duši zachránit. Před utrpením, které by ji v tom příštím, šťastném, rajském životě čekalo. Počkej do příští soboty večer, milý synu.“ Při těchto slovech se vzdaluje od kamery, couvá, až úplně zmizí.

54) Záběr na muže z Casina. Nejspíše je jednou z vůdčích osobností strany. Muž: „Je to tak, pane Kopfrkingl. Potřebujeme vyzkoušet taková... jak už víte. Upozorňuji, že je to tajné.“ Kamera zabere druhou stranu dlouhatánského naleštěného stolu, na jehož druhém konci stojí KK a vedle něho Reinke. Muž: „Vy máte zkušenosti, dvacetiletou praxi. Taková plynová žárovíště pro budoucnost. Můžete být odborným šéfem.“ Reinke odchází. Muž: „Je však třeba naprostá

⁹ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 123.

mlčenlivost. Je to tajné." KK: „Samozřejmě, to všechno je mi jasné. Je to v podstatě zařízení na urychlené spalování co největšího počtu lidí. Aby se co nejvíce duší vymanilo z okovů tohoto bytí, vzlétlo do vesmíru, rozplynulo se v éteru." Najednou kamera sjede na stůl, v němž se KK odráží. Hovoří tedy jeho odraz. KK: „Myslím, že je to veliká příležitost, protože v mém krematoriu trvá dokonalá přeměna nebožtíka v prach pětasedmdesát minut a každý má svou pec. Víte, kdyby byly takové obrovské společné pece, kam by se jich vešlo najednou sto, pět set, tisíc, dalo by se to dělat třeba za deset minut. Takové celé haly, které by byly ve stálém provozu. To by se moc ušetřilo. Z jedné strany by se tam dávala těla, nejlépe po sto kusech, z druhé strany by se sypal popel. On by se sice smísil, ale to by nebyla vada, protože v popelu není rozdíl. A hořejškem by se valily osvobozené duše. Takhle by šlo velmi rychle osvobodit celé lidstvo, celý svět. Nešťastný pan Prachař, Vojtík (střih na Vojtíka), jaké by to bylo štěstí pro Bettelheimovy (střih na lékaře), pro všechny na té židovské slavnosti (střih na pana Strausse). Co jich bylo. Hlavně. Hlavně kdybych jim dal naději, že nebudou trpět, osvobodí se. Kdybych jim mohl říci, že se převtělí." Postupně vidíme všechny filmové postavy, jak mizí kdesi v hlubině. Muž křičí na KK: „Pane Kopfrkingl! Pane Kopfrkingl! Jste asi trochu přepracován." KK je na odchodu: „Víte, ono na tom tak nezáleží, jestli je člověk opravdu dokonale mrtev. V takové obrovské hale se stálým provozem pro tisíc lidí by už, kdyby tam někdo přišel, neobživil." Muž: „Ale je to tajné! Je třeba naprostá mlčenlivost."

Následující scénu v novele nenalezneme. Dialogy Ziny a KK jsou sice zachovány, ale Zina nejde s otcem do krematoria, tudíž ani nepotkají známý manželský pár. Ten v novele potkáme naposledy, když jde KK s Milim přes hřbitov.

55) „Ano, je to tajné! Je třeba naprostá mlčenlivost," řekne KK a pohladí Zinu úplně stejným způsobem jako předtím Miliho. KK: „Byl jsem jmenován šéfem veliké, obrovské věci." Scházejí společně po

schodech před dům. KK: „Ve svém malém chrámu smrti končím, ještě si ho aspoň prohlédneš.“ Úplně stejně jako s Milim. KK: „Vskutku, Zinuško, o Milim pořád ještě nejsou žádné zprávy. Tentokrát se asi nezatoulal do Suchdola. To už by ho asi našli.“ Před domem potkají pana Káju, který se ptá, kampak Zina jde. KK pozdraví přívětivě pana Káju, ale poprosí ho, aby přišel někdy jindy. Kája navrhone, že přijde po neděli, a KK přitaká. Pak se ještě zeptá, zda nemá pan Kája fotoaparát, že by jim udělal snímek na věčnou památku, když je tak hezky. Pan Kája však fotoaparát nemá. Zina s KK tedy odcházejí.

56) KK: „Tady už nikdo trpět nebude. Připravuji obrovské zařízení.“ Zina naslouchá, KK ji drží za krk. Jdou stejnou trasou, jako šel předtím KK s Milim. Půjdou i stejným způsobem přes hřbitov, protože „zadem je to hezčí cesta“. KK: „Chodíval jsem tady v poledne na procházku. Možná že už tady jdu naposled.“ Vtom se odkudsi vynoří muž bez ženy v klobouku a ptá se: „Prosím vás, pane, asi před týdnem mi tady utekla žena. Neviděl jste ji? Vzpomínáte si? Potkal jste nás tady jednou. Neviděl jste ji? Ne? Šel jste tady s takovým nějakým chlapcem.“ Kamera zabere obličej obou – Ziny i KK. Zina vypadá překvapeně, KK ji v obavách pozoruje. Muž: „Já tady na ni už týden čekám. Snad se vrátí sama. Je blbá.“ Muž odchází. KK: „V klidu si prohlídneš, kde tvůj otec začínal a dvacet let působil.“ KK jde rychleji, než když šel s Milim. Tlačí Zinu s sebou. Míjejí dceru pana Holého – sedící na tomtéž náhrobku, s tímž mladým mužem. KK opět říká, že je to trochu neúcta k posvátnému místu. KK odvrací Zině hlavu stejně jako Milimu s odůvodněním, že na to má ještě čas. V dálce vidí KK dívku v černém.

57) Jsou v místnosti, kde se spaluje. Situace je stejná, jako když tam byl předtím s Milim. KK: „No a zde se proměňují lidé v prach. Ale pecí je málo a jde to pomalu. Já teď zařídím něco jiného, daleko většího a rychlejšího.“ Učeše Zinu hřebínkem jako Miliho a pak i sebe.

58) Ocitají se v přípravě. KK: „Ukážu ti jednu rakev. Je zatlučená, protože se už nebude ukazovat. V pondělí jde rovnou do pece.“ Zina je zděšená. KK se slovy „ne, to by snad nebylo vhodné“ onu rakev zavírá a jde k jiné. Otevírá další. KK: „To je učitelka klavíru, to snad bude vhodnější. Vidiš tu tyč? Pan Dvořák ji chtěl odstranit, ale já mu říkal, že ji ještě někdy budeme potřebovat.“ Jde pro tyč. Zina to pochopí a začne křičet: „Ne, tatínku! Ne!“ Rozeběhne se. Za velmi dramatické hudby nastává hon mezi rakvemi. Vtom se objeví buddhistický mnich. Mnich: „Musíme jít. Zeď, která nás obklopovala, padla.“ Zina probíhá okolo KK do chodby a běží pryč. On si jí nevšímá, soustředí se na mnichova slova. Mnich: „Před námi jsou hvězdy. Nekonečné světlo. Teď spasíte svět.“ Mnich odchází a otevírá dveře: „Čeká vás, rimpoče, národ. Lidstvo.“ KK vychází dveřmi ven.

59) KK: „Jsem rád, že jste přišli. Hned vkročím mezi vás. Vstoupím na trůn.“ KK stojí na schodech krematoria, před které právě přijelo auto. KK: „Ale mám tam ještě dceru. Ubohou, nešťastnou. Je to čtvrtěční Židovka. Ještě jsem si ji nezachránil, nespasil.“ Prší. Muž z Casina rozevře deštník: „O tu se nebojte. My se o ni postaráme. My se o ni postaráme sami. Čeká vás práce, pane Kopfrkingl. Hodně práce. Pro národ, pro lidstvo.“ Společně scházejí ze schodů a nastupují do auta.

60) KK hledí z okénka auta: „Nikdo nebude trpět. Spasím je všecky.“ Auto pomalu odjíždí a za ním jde dívka v černém. KK: „Všecky je spasím. Celý svět.“ Stěrače na předním skle stírají kapky deště a na skle můžeme vidět Buddhův chrám – tentýž výjev, jako je na knížce o Tibetu. Obraz se pomalu rozostřuje.

Závěr novely se od závěru filmu velmi liší. Ve filmu si pro KK přijdou vysocí hodnostáři SS, ale nevíme, zda ho vezou do blázince anebo ho nechají pracovat na „tajném projektu“.

V novele si pro KK přijdou muži v bílém, tři andělé, a vyvedou ho z bytu do bílého auta s červeným křížem a německou poznávací značkou.

V polovině května roku 1945, po válce, „viděl pan KK okénkem sanitního vlaku na jakémsi nádražičku malého německého města zástupy vyhublých lidí, vracejících se domů“¹⁰. Zdálo se mu, že mezi nimi zahlédl pana Strausse, doktora Bettelheima, Rubinsteina a další. Chtěl jim zamávat, ale měl zrovna ruku v kapse, ve které nahmatal kousek nějakého provázku a kostku cukru. KK: „Šťastné lidstvo. Spasil jsem je. Jistě už nikdy nebude na světě pronásledování, nespravedlnost a utrpení, jistě už ne (...) teď nastává ten nový řád.“¹¹

Tichý komentuje závěr novely výstižně: „Jízdní řád života zachránil jednu oběť¹², ale nemohl zabránit tomu, aby šly na smrt tisíce a milióny obětí jiných ‚hrdých nositelů němectví‘, jiných Karlů Kopfrkinglů, statečných a silných ve své průměrnosti a přizpůsobivosti ‚zákonům‘.“¹³

¹⁰ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 126.

¹¹ Fuks L., *Spalovač mrtvol*, Praha, edice deníku LIDOVÉ NOVINY, 2005, str. 127.

¹² Zinu

¹³ Tichý V., *Motiv a význam*, in: Sborník Pedagogické fakulty v Ústí nad Labem. Řada bohemistická, 1990, str. 105.